

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

Bakalářské prezenční studium
2009–2012

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Karolína Drdošová

Název práce
Karel Havlíček Borovský - osobnost a dílo

Praha 2012

Vedoucí bakalářské práce:
Doc. PhDr. Otto Novák, CSc.
Prof. PhDr. Michaela Soleiman pour Hashemi, CSc.

COMENIUS UNIVERSITY PRAGUE

Bachelor Part time Studies
2009 - 2012

BACHELOR THESIS

Karolína Drdošová

Title

Karel Havlíček Borovský - personality and work

Prague 2012

The Bachelor Thesis Work Supervisor:

Doc. PhDr. Otto Novák, CSc.

Prof. PhDr. Michaela Soleiman pour Hashemi, CSc.

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne 9.3.2012

Karolína Drdošová

Poděkování

Ráda bych poděkovala panu docentovi Otto Novákovi za kvalitní a přínosné konzultace k tématu. Děkuji mu také za to, že jsem měla tu čest být jeho žákyní a navštěvovat jeho přednášky, neb on byl jedním z nejlepších. Dále bych ráda poděkovala paní profesorce Michaela Hashemi, která mi umožnila psát bakalářskou práci pod jejím vedením. Děkuji jí za časté konzultace k textu, ať už emailovou cestou, tak i osobně.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá Karlem Havlíčkem Borovským, českým básníkem, spisovatelem a novinářem. Práce obsahuje podrobný popis jeho života, působení v redakcích a život ve vyhnanství - Brixenu. V závěrečné kapitole je popsán Havlíčkova cesta do Brixenu, jeho exil, návrat do domova a jeho satirická díla.

.

Klíčové pojmy

Alexandr Bach, brixenský exil, Havlíčkova kritika, Havlíčkovo vlastenectví, Král Lávra, Křest sv. Vladimíra, Národní noviny, Pražské noviny, Slovan, Tyrolské elegie

Annotation

This thesis deals with Karel Havlíček Borovský, Czech poet, writer and journalist. The work contains a detailed account of his life, work in editings and life in exile – in Brixen. It is described Havlíček's journey to Brixen, his exile, return to his homeland and his satiric work in the last chapter.

Key words

Alexandr Bach, Brixen's exile, Havlíček's criticism, Havlíček's patriotism, Christening of St. Vladimír, King Lávra, National newspaper, Prague's newspaper, Slovan, Tyrol's elegy

Obsah

1.	CESTA KARLA HAVLÍČKA BOROVSKEHO K ŽURNALISTICE	11
1.1	Život	11
1.2	Studium.....	12
1.2.1	Německý Brod, Praha.....	12
1.2.2	Dopis do Německého Brodu.....	13
1.3	Rusko.....	15
1.3.1	Tradice a lidové slavnosti	16
1.3.2	Zklamání.....	16
1.3.3	Obrazy z Rus.....	17
1.4	Cesta zpátky	18
1.4.1	Kritika v České včele	19
1.4.2	Karel Havlíček Borovský – redaktor.....	20
1.4.3	Pražské noviny a Česká včela	21
2.	KAREL HAVLÍČEK BOROVSKEÝ V REVOLUCI 1848 – 1849, NA STRÁNKÁCH NÁRODNÍCH NOVIN A V REDAKCI SLOVANU	23
2.1	Začátek revoluce	23
2.2	Havlíčkův názor na revoluci	24
2.3	Národní noviny	25
2.3.1	Nelehká situace	27
2.3.2	Havlíčkův názor na Národní noviny	28
2.4	Slovan.....	30
2.4.1	Redakce Slovanu.....	31
2.5	Dopisy Palackému.....	34
2.6	Výstraha.....	36
2.6.1	Konec novinářské kariéry	37
3.	EXIL V BRIXENU, SATIRICKÉ TEXTY – Tyrolské elegie, Král Lávra, Křest sv. Vladimíra	38
3.1	Život před Brixenem	38
3.1.1	Dopis místodržiteli	39
3.2	Osudná noc	40
3.2.1	Pokračování v jízdě	42
3.3	Cíl.....	43
3.3.1	Život v Brixenu	44

3.4	Cesta domů	44
3.4.1	Praha.....	45
3.5	Satirické texty	46
3.5.1	Tyrolské elegie	46
3.5.2	Král Lávra.....	48
3.5.3	Křest svatého Vladimíra	49

ÚVOD

Cíl práce

Cílem mé práce bylo bližší poznání a získání více informací o životě Karla Havlíčka Borovského, který byl opravdovým českým patriotem. Jeho život nebyl lehký, byl pronásledován a neustále kárán za své politické názory. V první řadě jsem chtěla zjistit a popsat, jak žil, a co dělal v době před vyhnanstvím. Havlíček, ač byl ve škole špatným studentem, se intenzivně vzdělával sám, chtěl vést ostatní k správným názorům a postojům, což mu přidělovalo problémy.

V druhé části práce jsem se zaměřila na okamžik, kdy byl nucen opustit rodinu a v brzkých ranních hodinách odjet do exilu. Zabývala jsem se jeho cestou a následným pobytem v Brixenu, kde Karel Havlíček Borovský velmi trádal.

Velmi zajímavá a cenná jsou jeho literární díla. Některá napsal v Čechách a na jiných pracoval v Brixenu. Havlíčkovy tři nejznámější texty jsem se pokusila analyzovat v závěrečné kapitole své bakalářské práce.

Stav poznání

V této oblasti je možno využít poměrně širokou škálu literárních podkladů zabývajících se Karlem Havlíčkem Borovským. Čerpala jsem především z knihy C.k. disident Karel Havlíček od Jiřího Moravy a z knihy Kauza K. H. Borovský Michaela Borovičky. O Havlíčkově literární tvorbě jsem se mnoho dozvěděla z knihy Jiskry z Křemene, Lexikonu české literatury a ze Slovníku vybraných děl české literatury.

Struktura práce

Moje bakalářská práce je rozčleněna do tří hlavních kapitol. V první kapitole nazvané Cesta Karla Havlíčka Borovského k žurnalistice objasním jeho dětství, studium a jeho začátky v umělecké tvorbě. V této kapitole se věnuji i době, kdy byl v Rusku, konkrétně tedy v Moskvě. Z této doby vznikly Obrazy z Rus, které v první kapitole též popisují. Následuje druhá kapitola s názvem Karel Havlíček Borovský v revoluci 1848 -1849, na stránkách Národních novin a v redakci Slovanu. Věnuji se začátku revoluce a názoru Karla Havlíčka na revoluční období, které pro něj bylo dost složité. Neměl rád války, zbraně a ovlivňování druhých lidí. Také se v této kapitole věnuji názoru Karla Havlíčka na svobodu tisku, která pro něj byla nesmírně důležitá a následně jeho působení v redakci časopisu Slovan, což pro jeho politické názory bylo velmi důležité. Na konci této kapitoly se věnuji definitivnímu a smutnému konci jeho novinářské kariéry, která trvala šest let. Poslední kapitola má název Exil v Brixenu a satirické texty. V poslední kapitole popisují cestu a následná léta strávené ve vyhnanství – v Brixenu. Jeho tamní těžké začátky, veselejší chvíle, kdy ho přijela navštívit rodina a konečně i cestu domů, do jeho vlasti. Jeho život po návratu domů nebyl nijak jednoduchý a netrval nijak dlouho. V závěrečné kapitole se také zaměřuji na Havlíčkova literární díla.

1. CESTA KARLA HAVLÍČKA BOROVSKÉHO K ŽURNALISTICE

1.1 Život

Matěj, syn rolníka z Velké Losenice si vzal za ženu Josefu Dvořákovou, dceru sládka z Horní Cerekve a vystavěli si v Borové dům a otevřeli obchod se smíšeným zbožím. Obchod se smíšeným zbožím v té době celkem prosperoval, a proto si mohli leccos dovolit. Jako jediného obchodníka si ho ve vsi velmi vážili, a proto si zavedl i obchod s lněným semenem a kůžemi. Pro zboží jezdíval na trh až do Brna. Svou rozvážností a podnikavostí vospěl v jakéhosi vesnického bankéře, u kterého si sousedé ukládali peníze, a by taky jediným, kdo se s farářem, s kaplanem a s učitelem stýkal na vyšší úrovni. Po celý život zůstal venkovanem, miloval přírodu a užíval si klid a ticho v její blízkosti. Jeho velkou zálibou byl chov holubů, kterých měl opravdu velké množství a chov zpěvného ptactva. S Josefou Dvořákovou žili klidný a bezproblémový život. Josefa mu porodila sedm dětí. Ale jak už to v té době bývalo, z těch sedmi dětí dorostly jen čtyři. Karel Havlíček Borovský se narodil 31. Října 1821 v Borové u Přibyslavi. Po otci zdědil houževnatost, podnikavost, svobodmilovnost a lásku k přírodě. Po mamince zdědil smysl pro pořádek a cit pro detail. Jako malý kluk, chodíval Karel rád do lesa, na louku a miloval procházení se okolo rybníka. Většinu času trávil Karel sám. Jeho vrstevníci chodili ven, kde si společně hráli a užívali si společné dětství. Karlova zasmušilost a umíněnost vedla k tomu, že si rodiče hleděli spíš jeho roztomilého o dva roky mladšího bratra Františka. S ním si hráli víc jak s Karlem, chodili s ním na procházky, věnovali se mu a to samé i ostatní lidé z okolí. Karla to jistě velmi mrzelo, ale nedával to nijak najevo. Karel se vyhýbal dětem a k líbání ruky jej nepřimělo, ani když ho otec zavřel na celý den do tmavé komory, aby tam přemýšlel o tom, co je správné a slušné. Netrvalo dlouho a Karel se brzy začal víc než doma zdržovat na faře, kde hospodařila jeho prateta s matčiny strany.¹

¹ Morava, J. C. k. *disident Karel Havlíček*. Praha : Panorama, 1991, ISBN 80-7038-059-4, s. 16.

1.2 Studium

Dalším důležitým člověkem v Havlíčkově životě byl učitel Antonín Línek, do jehož školy začal chodit v říjnu 1826. Karla Havlíčka škola náramně bavila, ale na otázky neodpovídal hned, ale až po úvaze. Velmi si oblíbil počty, biblické příběhy, zeměpis a dějepis Čech. Jeho učitel Antonín Línek velmi miloval hudbu, za to k hudbě neměl Karel chuť a ani nadání. Což jeho pedagoga velmi mrzelo, ale věděl, že Karla Havlíčka k hudbě nutit nemůže.² Někoho hudba okouzlí a chce se jí i věnovat a někdo si hudbu rád poslechne, ale intenzivně věnovat se jí nechce. A to byl případ právě i Karla. Antonín Línek ho k hudbě v žádném Nakonec se všichni shodli, že Karel půjde studovat a že k tomu potřebuje němčinu. Na podzim roku 1830 poslal otec Karla do školy do Jihlavy, aby se naučil německy. Karel se učil němčině a také zde začal chápat národnostní rozdíly. Jihlava byla v té době 2. největším městem země, ale měla zcela německý ráz. Jihlava tehdy žila hlavně ze zemědělství a dopravy mezi Prahou a Vídní. O vlasteneckém životě tam nebylo ještě ani potuchy. Učitelé se Čechům posmívali a dělali si z nich legraci. Karel bydlel v podnájmu s ostatními chlapci, se kterými si začal rozumět a dokonce se s nimi bavil jako normální hodný a mladý kluk. Karel byl také pilný a učenlivý student, který ve škole procházel s krásným prospěchem.³

1.2.1 Německý Brod, Praha

Druhý ročník hlavní školy absolvoval v Německém Brodě, kde žil až do roku 1838, kdy skončil gymnázium. V tom samém gymnáziu studoval i v roce 1837 Bedřich Smetana, který ve třech třídách dosáhl jen dostatečného prospěchu, zato již tehdy působil jako vynikající hudebník. Všechno nasvědčuje tomu, že se Karel s Bedřichem Smetanou alespoň na krátko setkali. V říjnu 1838 přišel Havlíček do

² Morava, J. C. k. disident Karel Havlíček. Praha : Panorama, 1991, ISBN 80-7038-059-4, s. 16.

³ Borovička, M. Kauza Karel Havlíček Borovský. Praha : Baronet, 1998, ISBN 80-7214-070-1, s. 15.

Prahy do dvouletého kurzu tzv. filozofie, která se rovnala septimě a oktávě. Karla Havlíčka studium filozofie velmi bavilo a do školy chodíval natěšený a radostný.⁴

Havlíček toužil po tom, aby mohl působit na výchovu českého lidu, vstoupil proto do kněžského semináře. Nelíbily se mu však poměry, které zde panovaly - kněžstvo bylo vychováno v konservatismu a také v duchu protinárodním. Havlíček v té době vypadal nevábne a nehezky. Už od pohledu byl nepříjemný a to se zračilo v jeho tváři. Měl krátké a černé vlasy, který byly neupravené a neučesané. Jeho obočí bylo vypouklé a také takové neupravené a rozčepířené. Velmi rád nosil nevkusný, zanedbaný a nečistý oblek, který vypadal velmi staře a košili s šátkem měl vždycky nějak v nepořádku. Jednou měl košili zastrčenou jen tak, aby se neřeklo a po druhé jí měl zmuchlanou, jako kdyby mu jí přežvykovala kráva. Nezáleželo mu na tom, jak zrovna vypadá. On sám si jistě cítil dobře, když chodil takto neupravený a nedělalo mu to žádný problém a rozhodně se nestyděl. Jeho přátelé jím byli fascinováni a jeho vzhledu si nevšimli.⁵

1.2.2 Dopis do Německého Brodu

Zatímco oni se cítili nezkušení, a pokud se týkalo budoucnosti po studiích, Havlíček jim připadal jako hotový člověk, který ví, co chce. V Karlovi viděli svého vůdce, svého nejlepšího kamaráda a opravdu velmi k němu vzhlíželi a obdivovali ho. Prvním důkazem Havlíčkova češství je dopis Mořici Příborskému do Německého Brodu, ve kterém 16. ledna 1839 napsal: „... ga však, gak dosýtosti zpozorovat lze němčiny sem se zcela odřekl, a swatau ljbzowučnau mateřskau řeč uchopiw ze wšj chutj Čechem chcy býti i řečj i skutký. K tomu držjim nowiny zabawny Kwěty a pauze česke knihy čtu, ačkoliw, gak z chyb proti prawopisu pozoruješ, tolik malau hrstku prospěchu sem učiniti mohl.“⁶ To znamenalo, že se vedle studia stále věnoval i zdokonalování svého jazyka. Rozepsal si Jungmannův slovník na papírky s určitými

⁴ Morava, J. C. k. disident Karel Havlíček. Praha : Panorama, 1991, ISBN 80-7038-059-4, s. 17.

⁵ Morava, J. C. k. disident Karel Havlíček. Praha : Panorama, 1991, ISBN 80-7038-059-4, s. 19.

⁶ Morava, J. C. k. Tamtéž.

poznámkami, překládal cizojazyčné sbírky, přísloví a skládal epigramy na „ pražské dámy“. ⁷ K přispívání do časopisů, jak to dělala většina studentů, ještě neměl chuť, neboť byl přesvědčen, že k tomu je třeba myšlenkově vyzrát. ⁸

Jako student na filozofii byl vytrvalý, střídmi a spořivý. Nekouřil, nepil pivo, nechodil do kaváren a hostinců. Všechny peníze investoval do českých knih, které po večerech studoval. Havlíčkovu vlastenectví se posílilo, ale dostavila se krize víry a začal být velmi kritický ke katolické víře. ⁹ Nejen že se Havlíčkovi nelíbilo v semináři, ale ani představeným se Havlíček nelíbil. Karel na ně skládal epigramy. Jednou Havlíčkovi dali špatnou známku z hebrejštiny a z výkladu Starého zákona, což uvedli jako důvod, proč musí být Havlíček ze semináře vyloučen. Tak 9.9. 1841 ukončil svá studia. ¹⁰ Poté, co byl vyloučen z teologie, rozhodl se, že se stane profesorem na gymnáziu a podal si žádost. Ačkoliv byl bez zaměstnání, nepropadal panice a beznaději. Soustředoval se na svoji literární dráhu. Zdokonaloval se v češtině a zajímal se o slovanské jazyky. Studoval dějiny, národopis, zeměpis, četl filozofická a estetická díla. Byl neobyčejně cílevědomý a pracovitý.

Dokonce chtěl vydat jeho vlastní dějepisné a literárně historické příručky. Ve svých verších v jednu chvíli hrozil Němcům a Rakušanům krvavou pomstou, jindy zase očekával od Slovanstva nové zákony a náboženství pro celý svět od Anglie až po Čínu. Zvláště jeho vlastenecká modlitba, kterou napsal v noci z 26. na 27. ledna 1842, kdy se mnozí – na rozdíl od Havlíčka opět bavili na velkém plese. A on, který neznal kavárnu ani hostinec, seděl u své matné lampy v skromném tmavém pokoji a tvořil, působila mohutným dojmem. Teprve po půl roce dostal Karel Havlíček vyrozumění od Akademického gymnázia v Praze, kam si podal žádost, aby se mohl stát profesorem na gymnáziu. Studijní ředitel Pollner mu sdělil, že v konkursním řízení bohužel neobstál, a proto mu není možno vyhovět, aby se stal profesorem.

⁷ Morava, J. C. k. disident Karel Havlíček. Praha : Panorama, 1991, ISBN 80-7038-059-4, s. 19.

⁸ Morava, J. C. k. Tamtéž.

⁹ Morava, J. C. k. disident Karel Havlíček. Praha : Panorama, 1991, ISBN 80-7038-059-4, s. 20.

¹⁰ Borovička, M. Kauza Karel Havlíček. Borovský. Praha : Baronet, 1998, ISBN 80-7214-070-1, s. 27.

Karel byl smutný, že v konkurzním řízení neuspěl, ale zároveň pro něj nebylo nezajímavé, že šťastlivcem, který se na základě stejného výběrového řízení dostal do Chebu, byl jeden 45letý praktikant pražské univerzitní knihovny, který se mohl vykázat šestiletou neplacenou službou a tím se Karel prokázat nemohl. Ponořil se ještě hlouběji do svých knížek a studoval a studoval. Věnoval se všem oborům, které ho zajímaly a nejvíce jazykům.¹¹

Když už cítil, že by potřebou nějaký odpočinek, tak v létě roku 1842 Karel Havlíček začal cestovat. Během svých cest Navštívil Halič, Tatry a Slovensko.

1.3 Rusko

Po návratu z cest zasáhla do jeho života šťastná náhoda. Ruský historik a profesor Michail Petrovič Pogodin hledal domácího učitele pro své děti a netrvalo to dlouho a na začátku října odjel Havlíček do Ruska, konkrétně do Moskvy. Havlíček působil na moskevské univerzitě jako profesor ruského písemnictví a dařilo se mu skvěle.¹²

Vedle své literárně-historické práce přispíval i do časopisů a v časopise Moskvitjanin se věnoval kritice. Ihned v prvním čísle uveřejnil článek „Rus se dívá na evropskou kulturu“, který vyvolal rozruch, neboť mluvil o „zpuchřelém a skoro mrtvém“ Západu. Stejný odpor k cizím vlivům na Rusko sdílel i básník Alexej Stěpanovič Chomjakov, filozof Ivan Vasilijevič Kirejevskij a řada ostatních slovanských fanatiků, jak se jim v té době říkalo. Nejvíce podnětů mu ovšem poskytovala samotná Moskva, jejíž rušný život nazíral doposud očima turisty.¹³

¹¹ Morava, J. C. k. disident Karel Havlíček. Praha : Panorama, 1991, ISBN 80-7038-059-4, s. 25.

¹² Borovička, M. Kauza Karel Havlíček Borovský. Praha : Baronet, 1998, ISBN 80-7214-070-1, s. 31.

¹³ Morava, J. C. k. disident Karel Havlíček. Praha : Panorama, 1991, ISBN 80-7038-059-4, s. 31.

1.3.1 Tradice a lidové slavnosti

Hned o Velikonocích se zúčastnil tzv. svátku pravoslaví, který ho okouzлил nejen svým exotickým koloritem, ale i typicky ruským spojením náboženství s vlastenectvím. Karel byl Moskvou velmi okouzlen. Moskevský metropolita Filaret tu vynášel fascinujícím způsobem nejen klatbu nad zrádci ruského národa, ale četl z knihy i o těch, kteří se o něj zářným způsobem zasloužili. Nikdy předtím nebyl Karel Havlíček ničeho takového svědkem. Jiným, neméně mohutným dojmem na něho působily různé lidové slavnosti. Mezi těmi tisíci samovary, okolo nichž se v moskevských domech i na hřbitovech shromáždily rodiny, aby se různě bavily, si připadal, jako v jiném světě.¹⁴

Bavil ho pohled na šuškející si skupinku lidí, Při této příležitosti si vzpomínal na typicky zajímavé Němce a nabyt mínění, že celý Západ je zamořen manufakturním, fabričním duchem. V Rusku nalézá i přiměřenou výrazovou formu pro své myšlenky - epigram. Zkušenosti získané v semináři dávají jeho epigramům příkré proticírkevní zaměření. Tak vzniká v Moskvě kolem 90ti jeho epigramů.

1.3.2 Zklamání

Havlíček měl určité znalosti o ruském nacionalismu, který mu imponoval. Ale když se seznámil podrobně se životem v Rusku, začal být dost kritický. Došlo mu, že se na celé Rusko díval jen shora a nikdy si neuvědomil, jaké opravdu Rusko je. Sám byl ale rád, že to jeho okouzlený ve špatném slova smyslu netrvalo nějak moc dlouho a že procitnul dřív, než by mohlo být třeba i pozdě. Zlobil se sám na sebe, že něco takového vůbec dopustil, že se nechal omámit a pravou realitu neviděl nebo nechtěl vidět. Život v Rusku bral jako jednu velkou zkušenost

¹⁴ Morava, J. C. k. disident Karel Havlíček. Praha : Panorama, 1991, ISBN 80-7038-059-4, s. 33.

a nikdy na ní nezapomněl. Byl okouzlen zkouškou z československého jazyka a psal o ní článek do pražských Květů. V diskuzích se začínal zastávat i Němců.¹⁵

1.3.3 Obrazy z Rus

Ruská zkušenost znamenala pro Havlíčka hodně. A toho si vážil. Nejenom, že získal podklady pro Obrazy z Rus, což je soubor publicistických próz ve kterých Havlíček zdůrazňuje zaostalost a špatné národnostní poměry, ale získal i nový nahléd na Ruskou společnost. Obrazy z Rus uveřejňoval v roce 1845 v České včele a 1846 v Časopise Českého muzea. Jejich originalita spočívala v tom, že se nezabývaly uměleckohistorickými objekty, ale živými lidmi.¹⁶ Svědčily o povážlivých nesrovnalostech mezi jeho ideálem a skutečností. V první kapitole popisuje obyčej ruské církve. Vypráví, jak na slavnost jel na saních a jak hledal nejlepší místo, aby co nejlépe viděl.

Velmi detailně popisuje rozmístění lidí v kostele, biskupy, zpěváky. Ceremoniál dělí na tři části. V první se četly všechny přestupky, co lidé v zemi udělali. V další kapitole popisuje, co to jsou cizozemci. „Cizozemec je ten, kdo nepatří k našemu národu. Co je ale náš národ? Je stejného původu, má svůj jazyk, stát, obyčej. Každý si myslí, že ten jeho národ je nejlepší. Když si potom jeden podmaní ten druhý, snaží se tam uplatňovat svoje zvyky, jazyk, náboženství.“ Vysvětluje i pojem „guljaňje“. „Každý národ má prý slova, která jsou nepřeložitelná, protože znamenají věci nebo zvyky specifické jen pro daný národ“. Slovo „guljat“ znamená nepracovat, veselit se, vyhodit si z kopýtko. Dělalí to však velmi originálně. Těchto slavností je v Rusku hned několik. Každá z nich je specifická a tak je Karel Havlíček popisuje každou zvlášť. Jak se liší, jak se lidé na ně chystají a připravují. V Rusku se změnil i směr Havlíčkovy literární tvorby. Začaly ho zajímat konkrétní otázky národního hnutí.¹⁷

¹⁵ Morava, J. C. k. disident Karel Havlíček. Praha : Panorama, 1991, ISBN 80-7038-059-4, s. 40.

¹⁶ Morava, J. C. k. disident Karel Havlíček. Praha : Panorama, 1991, ISBN 80-7038-059-4, s. 34

¹⁷ Časopis Česká Včela, 1845. Dostupné z <http://cesky-jazyk.studentske.cz/2010/07/karel-havlicek-borovsky-obrazy-z-rus>.

1.4 Cesta zpátky

Pobyt v Rusku plánuje až do jara 1845, ale vrací se domů předčasně, a to už v červnu roku 1844. Cestou z Moskvy se ještě zastavil ve Varšavě a pak ve Vratislavi u Jana Evangelisty Purkyně. Když přijel do Německého Brodu, zjistil, že jeho otec je po smrti. Nečekaná smrt otce na Havlíčka velmi zapůsobila a stáhl se do sebe. Ven vycházel málokdy, s ním se dlouho nevybavoval a působil neustále smutně. Tento Havlíčkův pobyt v Německém Brodě byl nejspíš nejkliďnější dobou v jeho celém životě. Za nějaký čas, když se Karel Havlíček uklidnil, přijal vše, co mu život dal a vzal, navrátil se zpět do společenského života a začal zařizovat veřejnou knihovnu. Zařizování knihovny mu dodalo ztracený elán a radost ze života. Založil ochotnické divadlo, kde se mluvilo pouze česky, na co byl velmi pyšný. Brzo se našla spousta mladých lidí, a to hlavně z měšťanských kruhů a začalo se v divadle zkoušet a hrát. Při této příležitosti se seznámil s Fany Weidenhofferovou.¹⁸

Fany ho okouzila na první pohled, byla velmi milá, sympatická a vážně hezká slečna. S Fany chodil na procházky do parků, na večere a netrvalo dlouho a trávil s ní většinu svého volného času. Tento brzy vážný vztah jej přiměl, aby se vydal do Prahy. Zamýšlel, že se v Praze bude žít jen spisovatelstvím. Když Havlíček začal psát rodičům dopisy v češtině, považovali to za výstřednost. Bylo zcela běžné, že i členové rodiny se na veřejnosti mezi sebou domlouvali německy. Ale Karel Havlíček psal v češtině velmi rád. Miloval češtinu a připadala mu taková čistá a něžná na rozdíl od ostatních jazyků. Vždycky věděl, že pro něj český jazyk bude znamenat nejvíc, i když studoval a učil se i jiné jazyky.¹⁹

V této době se začíná u Havlíčka objevovat vlastenecké cítění. Stále přispívá svými články do časopisů. Mezitím tím vším navazoval zcela neznámý Havlíček prostřednictvím právě svých časopiseckých příspěvků kontakty s předními osobnostmi českého života. Profese novináře a spisovatele nebyla tehdy

¹⁸ Borovička, M. Kauza Karel Havlíček Borovský. Praha : Baronet, 1998, ISBN 80-7214-070-1, s. 43.

¹⁹ Borovička, M. Kauza Karel Havlíček Borovský. Praha : Baronet, 1998, ISBN 80-7214-070-1, s. 45.

v měšťanských kruzích příliš vážena, a tak je pravděpodobné, že z toho důvodu nakonec sešlo ze svatby s Fany, která se již připravovala.²⁰

1.4.1 Kritika v České včele

Roku 1845 došlo k uveřejnění jeho kritiky Tylovy novely *Poslední Čech v České včele* a tím i ke skandálu. Havlíček, který již v Rusku sledoval současnou českou literaturu, si doslova „vyžil žluč“ na pravém místě, neboť práce tohoto nadaného, plodného a oblíbeného autora byla poctěna cenou Matice české. *Poslední Čech* reprezentoval celý ten běžný styl pivního vlastenectví i s jeho sentimentální bezmocí. Např. „Ale i nám prostým lidem začíná být nanic z těch neustálých řečí o vlastenectví, o vlastencích a vlastenkách, kterými nás veršem i prózou naši spisovatelé, a nejvíce Tyl, již drahně let nemilosrdně pronásledují. Byl by již čas, aby nám to naše vlastenčení ráčilo konečně z úst vjeti do rukou a do těla, abychom totiž více lásky pro svůj národ jednali, než o té lásce mluvili? Neboť pro samé povzbuzování k vlastenectví zapomínáme na vzdělání národu.

Kdybychom čas a práci, které nakládáme na přemlouvání lidu našeho, aby místo lepších cizích spisů čítal z vlastenectví naše špatnější – kdybychom, pravím, ten čas a tu práci vynaložili raději na to, aby byly naše spisy lepší než cizí. Já ale, co se mého osobního mínění týče, jsem přesvědčen, že snadněji a veseleji za vlast umřít než to množství jednotvárných spisů o vlastenectví přečísti.“²¹ Ačkoliv obecnostvo pochopilo, že Havlíčkovi šlo o kritiku celého dosavadního směru, roztrpčený Tyl vzal věci osobně a neubráníl se, aby mu neodpověděl arogantním způsobem. Ale právě na to Havlíček čekal. Podařilo se mu Tyla odrazit tak rafinovaným způsobem, že ten se již neodvážil ani odpovědět. Tento mimořádný

²⁰ Borovička, M. *Kauza Karel Havlíček Borovský*. Praha : Baronet, 1998, ISBN 80-7214-070-1, s. 46.

²¹ Morava, J. C. k. *disident Karel Havlíček*. Praha : Panorama, 1991, ISBN 80-7038-059-4, s. 44-45.

čin, který signalizoval poslední fázi národního obrození před bouřlivým rokem 1848, jej kupodivu nezatlačil do pozice osamělého rváče.²²

Místo toho, aby teď proti němu nastoupila celá stará generace, zjistil, že si získal sympatie všech, kteří byli seskupeni okolo Matice české a Časopisu Českého muzea. Jen Božena Němcová, ovlivněna Tylovými přáteli, neměla možnost si ověřit jeho osobní nezaujatost. Božena Němcová, rozená Barbora Novotná, později Barbora Panklová byla česká spisovatelka. Je považována za zakladatelku novodobé české prózy. Dětství prožila v Ratibořicích u České Skalice na panství vévodkyně Zaháňské. Její výchovu ovlivnil styk s babičkou Magdalenou Novotnou, která v rodině žila. Provdala se za úředníka finanční stráže Josefa Němce. Božena Němcová se za svůj život mnohokrát stěhovala a i to se mohlo podepsat na jejím zdraví. Vyčerpanost a nedůstojné podmínky pro živobytí vedly k tomu, že byla velmi nemocná. Literární činnost zahájila básněmi. Vyvrcholením její prózy je povídka Babička a pohádky, ve kterých vždy vítězí dobro nad zlem. Božena Němcová je pochována na Vyšehradském hřbitově.²³ Česká včela mu nejen neodepřela další přispívání, ale platila ho dobře za redakční výpomoc.

1.4.2 Karel Havlíček Borovský – redaktor

Koncem roku 1845 převzal knihtiskař a nakladatel Karel Vilém Medau do šestiletého nájmu německé i české vládní Pražské noviny se zábavnou přílohou Česká včela. Česká včela byl český časopis, který vycházel od 7. ledna 1834 až do 31. prosince 1847. Na jeho obsahu se podílelo mnoho významných osobností. Mezi jinými např. František Ladislav Čelakovský, Václav Bolemír Nebeský či Karel Slavoj Amerling. Aby byl podnik rentabilní, musel povznést úroveň novina podstatně rozšířit okruh čtenářů. Přemýšlel, jak by to provedl a došel k názoru, že

²² Morava, J. Tamtéž.

²³ Lehár, J. a kolektiv. Česká literatura od počátku k dnešku. Praha : NLN s.r.o., 1998, ISBN 80-7106-308-8, s. 241-244.

k tomu ovšem potřebuje nějakého schopného a populárního redaktora. Medau sháněl vhodného redaktora všude možné u známých a i v jiných redakcích, ale nedařilo se mu nikoho takového sehnat. Medau už byl bezradný, myslel si, že nikoho nesežene a noviny nebudou vynášet, ale až Palacký, s nímž se Havlíček seznámil, navrhl bezradnému Medauovi právě Havlíčka, přičemž Palackého slovo mělo pravděpodobně největší váhu u nového pražského policejního ředitele.²⁴

Hned následujícího dne podal Medau městskému hejtmanství žádost, aby bylo Havlíčkovo redaktorství Pražských novin a České včely úředně schváleno. Všichni byli netrpěliví, jak to dopadne, ale netrvalo to dlouho a redaktorství bylo schváleno, což se stvrdilo dekretem zemského prezidia. Tak se tento čtyřiaadvacetiletý, politicky podezřelý mladík rázem vyhoupl do vůdčího postavení v českém životě a místo jednoho listu dostal dokonce dva.²⁵

1.4.3 Pražské noviny a Česká včela

Pražské noviny vycházely od 7. ledna 1834 až do 31. prosince 1847. Přestože šlo o vládní list, osvětloval v něm všechny aktuální problémy v národním a liberálně demokratickém duchu. Projevil při tom pozoruhodnou samostatnost úsudku a zvláštní stylistickou schopnost vysvětlit věci i prostému čtenáři působivým a srozumitelným způsobem.

Tyto noviny byly politické a v politice se Havlíček nikdy nechtěl angažovat, a proto se rozhodl rozvíjet především přílohu Česká Včela. Přestože listy podléhaly cenzuře, podařilo se mu jejich náplň oživit, v Pražských novinách zavedl fejton a v České včele satirickou rubriku Žihadlo.

Staly se hlasem českých liberálů. Toto spojení národního s liberálním považuje obzvláště za šťastné, jen je škoda, že v českém prostředí tato vize postupně zanikla, a to z nejrůznějších důvodů, mezi něž na první místo patří česká malost. Havlíček novinář se ukázal být mistrem epigramů a důvtipu, jakého jsme možná

²⁴ Borovička, M. Kauza Karel Havlíček Borovský. Praha : Baronet, 1998, ISBN 80-7214-070-1, s. 51.

²⁵ Morava, J. Tamtéž.

ani dodnes ještě nikdy neměli. Útočil na církev, na školství, na českou malost, a to vše ve jménu zdravého rozumu. V této době vyšel kontroverzní článek, který Havlíček vydává a jmenuje se „Slovan a Čech“ a Havlíček v něm napadá Kollárův panslavismus. Jeho postoj vůči této otázce skvěle vystihuje nepublikovaný epigram, v němž Havlíček parafrázuje dialog Kollára se sebou samým.²⁶

Pokud shrneme Havlíčkovo působení v redakci Pražských novin, z celkového hlediska hlavně napadal neplodné a sebe uspokojující vlastenčení a také publikoval stati o nereálnosti všeslovanské myšlenky. Situace v té době nebyla v Čechách právě ideální, ale zdaleka ne tak beznadějná jako dříve. Toto období je známé jako doba „bachovského absolutismu“, který symbolizoval Alexander Bach, ministr vnitra císaře Františka Josefa I.²⁷

Vlastenecké tendence byly potlačovány, českých knih vycházelo velmi málo, mnoho novin a časopisů zaniklo a většina spisovatelů nevydávala nová díla. Národní obrození v této době už pomalu končí, protože hlavní úkoly jsou splněny – hovoří se česky a vzniká kvalitní literatura.²⁸

²⁶ Morava, J. C. k. disident Karel Havlíček. Praha : Panorama, 1991, ISBN 80-7038-059-4, s. 49.

²⁷ Kočí, J. Návrat Karla Havlíčka z Brixenu. Praha: Melantrich, 1986, s. 16.

²⁸ Kočí, J. Návrat Karla Havlíčka z Brixenu. Praha: Melantrich, 1986, s. 16.

2. KAREL HAVLÍČEK BOROVSKÝ V REVOLUCI 1848 – 1849, NA STRÁNKÁCH NÁRODNÍCH NOVIN A V REDAKCI SLOVANU

2.1 Začátek revoluce

Čechy se v té době nacházely v permanentní hospodářské krizi. Masová nezaměstnanost byla způsobená anglickou konkurencí, dělníci se bouřili, protože měli hlad a v roce 1844 zasáhl v Praze kníže Windischgratz. I na venkově byly nepokoje a poměrně dost to tam vřelo. Na panském dvoře pracovali čeští sedláci, a to 104 dní v roce, tak byli ochotní se z roboty vykoupit a pro ty, kteří si to nemohli dovolit, navrhovali zřídit hypotéční banku.²⁹ To, co bylo sklizeno, tak stát buď exportoval, nebo ze zbytku udělal kořalku. Obyvatelé měst i venkova byli postiženi také vysokými daněmi a drahotou, která měla za následek to, že na trzích propukly každý den výtržnosti a hádky. Metternich, který se staral spíš o shánění financí pro své vojenské intervence, nevěnoval poplašným zprávám z Prahy pozornost. Poslední den v únoru 1848 přišla do Prahy první zpráva o revoluci v Paříži.³⁰ 5. března psal Palacký dopis své manželce, že Praha se raduje z pádu francouzského krále, ale nemyslí moc na důsledky. Sám doufal, že k politickým demonstracím proti vládě nedojde a že národní hnutí neopustí zákonnou cestu.

Také Havlíček v Pražských psal o revoluci v novinách s rezervou a hlavně tam nepsal úplně vše. Tón jeho novin se nelíbil některým jeho přátelům, kteří poukazovali na to, že už i takový oficiální Wiener Zeitung projevoval kladnější postoj než on. 9. března 1848 seznámil Havlíček veřejnost s ústavními požadavky, mezi kterými např. bylo zrušení roboty, potravní daně, kolkovního patentu, zkrácení doby vojenské služby, svoboda tisku, organizace práce a mezd, svoboda obce. Havlíček, který byl právě týden ženatý, se prvních dnů březnového hnutí

²⁹ Morava, J. C. k. disident Karel Havlíček. Praha : Panorama, 1991, ISBN 80-7038-059-4, s. 69.

³⁰ Morava, J. Tamtéž.

nezúčastnil. Důvodem nebyly líbánky, ale jeho nechuť a názor, že radikálové představovali čistě destruktivní stranu.³¹

2.2 Havlíčkův názor na revoluci

Později formuloval své názory slovy: „Já vůbec jsem veliký nepřítel revolucí se zbraní a držím hlavně na revoluce ve hlavách a v srdcích. Ne snad proto jsem nepřítel těch to revolucí, jako bych neuznával právo národu se obořiti proti násilí a bezpráví, se zbraní si dobýti svou svobodu. Také se neštítím povstání se zbraní z nějakého snad nedostatku zmužilosti, neboť jistě nahlíží každý, že člověk, který pod libovolnou a násilnickou vládou stojí v prvních řadách zákonného odporu. Revoluce se zbraní nejsou nikdy tak nebezpečné pro osoby původců svých jako pro národy, jest to hra v loterii s budoucností národu. A nezávidím nikomu tu odvahu, která je každou chvíli k podobné loterii hotového najde.“³² Jádrem Havlíčkových názorů tedy bylo, že jenom národ zachovalý a vzdělaný může mít svobodu a spojenou s ní dobrou vládu. V březnu zasáhl do hnutí Palacký a ten samý den přistoupil za člena Svatováclavského výboru i Havlíček, který pozoroval s uspokojením, že konečná formulace petice odpovídala všem jejich požadavkům. Havlíček si z celého dosavadního vývoje nejvíce cenil svobody tisku a napsal: „Přátelé drazí, dobrodiní tohoto dostalo se nám jako ve snu, kterak budeme užívati svobody nerozumně ke zlému. Dokažme, že jsme byli již dávno pro duševní samostatnost dozráli, držme se vážně, zmužile, aby snad zlomyslní nepřátele svobody, kterých jest jistě veliký počet, neukazovali na nás, že nejsme hodni svobody. Mluvme a pišme zmužile pravdu, pokud k prospěchu národu, každý dle svého nejlepšího přesvědčení, co můžeme zodpovídat před Bohem, před dobrými lidmi a před svým vědomím. Mluvme a pišme srdnatě, ale bojme se čestného úsudku rozumných a poctivých lidí. Tak obstojíme beze všech trestních zákonů a svobodný tisk poslouží nám

³¹ Morava, J. C. k. disident Karel Havlíček. Praha : Panorama, 1991, ISBN 80-7038-059-4, s. 72.

³² Morava, J. C. k. disident Karel Havlíček. Praha : Panorama, 1991, ISBN 80-7038-059-4, s. 72-73.

k zvelebení vlasti, ne pak k roztržkám a potupě, jak by ji nepřátelé pokroku rádi měli.“³³

31. března se uskutečnily dvě veřejné schůze, které měly paralyzovat německou opozici. Havlíček porovnával na Žofíně akci pražského obyvatelstva s chorvatskou žádostí, která vyjadřovala národní a státoprávní přání ještě důrazněji. Havlíček byl zvolen do čtyřčlenného výboru, který měl požádat Svatováclavský výbor, aby poselstvo do Vídně bylo vypraveno již toho dne a aby mohlo začít jednat. Karel Havlíček dospěl již po prvních zkušenostech na vídeňském sněmování k závěrům, že nastala krajně krizová situace. „Naše vlast stojí nyní na břehu propasti, jedná se o bytí neb zahynutí českého národa“.³⁴ Varoval, že německá strana zřejmě usiluje o zrušení samostatnosti země a podmanění Čechů. Jako zásadní považoval spojení Moravy a Čech v jeden celek. Dilema souřadnosti, nadřazenosti a podřízenosti vzájemné svobody a národnosti bylo nejzávažnější problematikou revolučního roku. 31. března 1848 byl vydán prozatímní zákon proti zneužívání tisku.³⁵

2.3 Národní noviny

Nový tiskový zákon zakázal vydávat noviny radikálních demokratů, tím Havlíčkovi nepřímo pomohl, protože se začal zvyšovat zisk jeho Národních novin. Karel Havlíček získal během vydávání novin slušné jmění. Národní noviny zaujaly opoziční stanovisko a Havlíček se stal osamělým bojovníkem, ale to mu nijak neubíralo nadšení a energii.

Tvrdil, že svoboda tisku nebyla zrušena, jenom omezena systémem kaucí. O svobodě tisku napsal: „Jmenovitě co se svobody tisku týče, není to pravda, že jsme svobodu tisku ztratili, jak si mnohé časopisy lamentovaly. Svobodu tisku

³³ Morava, J. C. k. disident Karel Havlíček. Praha : Panorama, 1991, ISBN 80-7038-059-4, s. 72-73.

³⁴ Historický ústav AV ČR, Slovanské historické studie 22, Praha : Historický ústav AV ČR, 1996, ISBN 80-85268-51-5, s. 7.

³⁵ Historický ústav AV ČR, Slovanské historické studie 22, Praha : Historický ústav AV ČR, 1996, ISBN 80-85268-51-5, s. 9.

máme a nový nepříznivý zákon o tisku omezil jen svobodu tisku kaucemi velikými a vyhrožováním velikých peněžitých a žalárních trestů.

Může se tedy říci, že těm, kteří svobodně psátí chtějí, hrozí větší nebezpečství než dříve, ale proto přece není ještě svoboda tisku zrušena.

My alespoň doufáme dokázati skutkem, že svoboda tisku zrušena není a povíme ministerstvu tak jako prvé pravdu do očí. Špatný voják, který hrdinsky smýšlí jenom v čas pokoje, když není nebezpečství. Pro trochu peněz a pro kousek žaláře nemusí se ještě pravda zamlčeti. Ten jest ztracen, kdo sám v sebe důvěru ztratil. Jaké jest nebezpečí naší svobody? Kdo jsou její nepřátelé? Podívejme se jim trochu chladně do očí. Několik ministrů, asi osm nebo devět, samí křehcí lidé. Pravda ovšem, že toto ministerstvo ke službě své má ohromné vojsko, které všechno věřiti musí, co se uvěřiti poroučí, ať jest to pravda nebo ne, a kteréžto vojsko považuje nyní vláda za nejhlavnější důkaz všeho práva.³⁶ Havlíček dále postuluje: „ V době takové rozhodně každý národ především dbáti sám o sebe, neboť se mu jen takový osud dostane, jakého si sám zasloužil statečností, vytrvalostí, podnikavostí a především duchem svým. Kdo prospí lenivě dobu, ve které se dary rozdělují, tenť bez podílu odejde, zůstaven porobě a nízké služebnosti. Kdo sám v sebe doufá, tenť nejlepší podporu našel. Národe můj, zapomeň na dvě století hanebné poníženosti! Vyhub z paměti své upomínku na tyto nešťastné časy, kteréžto upomínka jako skála dusí důvěru tvou v sebe. Odlož se sebe přílišnou skromnost, která se nesluší potomkům táborů! Zapomeň již na to, čím jsi byl po bitvě na Bílé hoře, ale pamatuj na své staré časy, na ty časy, kdežto skvěle kvetla sláva jména tvého, kdežto hledali vznešení přízeň tvou a mocní se báli nepřátelství tvého. Vyhledej v dějinách svých velikých ony listy, na kterých zaznamenáni jsou velcí činové otců tvých: těmi tuž nyní mysl svou, těmi podněcuj ducha svého, těmi připravuj sebe též k velikým činům! Bratří, již padesát let bojovali jsme v nestejném boji slabou silou proti hubícimu nás a starostlivě jsme pěstovali skrovný ohníček se slabými nadějemi.

³⁶ Havlíček Borovský, Karel. Duch Národních novin. Praha : Odeon, 1971, s.71.,72.

Bůh žehnal poctivému snažení našemu! Práce naše nebyla marná, a den ode dne množil se počet dělníků. Lhali jsou falešní prorokové, kteří jménu našemu národnímu zahynutí věštili: jinak bylo psáno v knihách osudu!³⁷

Bůh tomu nechtěl, aby z tohoto světa vyhynul národ, jenž tolik síly a krve obětoval pro veliké záležitosti člověčenstva: „spravedlivý osud nemohl tomu připustiti, aby náš národ, který tolik trpěl pro pravou svobodu, nezakusil ovoce její! Nyní nastala doba žně. Teď – aneb nikdy! Takto zní hlas osudu, budící nás ke statečné činnosti.“³⁸

2.3.1 Nelehká situace

Jeho hodnocení situace nemělo ale s realitou moc společného. Havlíček situaci záměrně zlehčoval, odmítal kapitulovat dříve, než je nezbytně nutné a vyzýval k takovému postoji i ostatní. Brzy musel pozastavit vydávání novin pro nedostatek politického materiálu a v červnu přijel za Havlíčkem pražský vojenský generál Khevenguller a zastavil Národní noviny pro jejich kritičnost. Havlíček se ovšem nehodlal se situací smířit a neprodleně se vydal do Vídně. Hned druhý den už ho ministr vnitra Alexandr Bach přijal a hovořili spolu asi tři čtvrtě hodiny. Bach mu doporučoval, aby své trochu ostré věty přepracoval a aby nezapomněl zdůraznit, že v budoucnu chce stát na pozicích oktrojované ústavy. Na to však hrdý vydavatel Národních novin nemohl přistoupit. Dokonce už uvažoval o tom, že odjede s nepořízenou nebo že se pokusí o audienci u císaře, ale Brauner, s nímž věc probíral, mu to rozmluvil a vyjádřil naději, že Bach nakonec sleví.³⁹ Havlíček sám popisuje nastanou situaci slovy: „Dne 9. června byl jsem předvolán před pana komandujícího, kdežto mi byl přečten v německém překladu známý článek můj z čísla 120 NN a oustně oznámeno, že NN po čas obležení vycházeti nesmějí.“

³⁷ Morava, J. C. k. disident Karel Havlíček. Praha : Panorama, 1991, ISBN 80-7038-059-4, s. 83.

³⁸ Morava, J. C. k. disident Karel Havlíček. Praha : Panorama, 1991, ISBN 80-7038-059-4, s. 83.

³⁹ Borovička, M. Kauza Karel Havlíček Borovský. Praha : Baronet, 1998., ISBN 80-7214-070-1, s. 102.

Dne 11. června byl jsem u p. místopresidenta svob. P. Mecséryho žádati o písemný zákaz, a když jsem téhož dne obdržel ouřední zákaz písemný na neurčitý čas a bez udání příčiny, odjel jsem hned do Vídně s tím oumyslem, že tam budu u pana ministra vnitřních záležitostí Bacha žádat o povolení k dalšímu vydávání NN. ⁴⁰Havlíček tady napsal jiný text, v němž nebylo nic o jeho pokání. Nicméně všem potížím konec nebyl. Dne 23. srpna byl před vojenským soudem vyslýchán pro další články v Národních novinách, přestože se snažil všechny tyto články ospravedlnit, nevyhnul se tomu. O tři dny později mu bylo oznámeno, že je právě pro tyto dva články odsouzen, ale pan komandující mu tento trest odpustil a městský úřad písemně povolil vydávání novin.“ ⁴¹

2.3.2 Havlíčkův názor na Národní noviny

K tomu to činu napsal: „Kdo naše snažení po celý čas naší novinářské činnosti zná, dobře musí věděti, jaký jest náš oučel a doufáme, že jsme si po celý ten čas zasloužili tolik důvěry, že nikdy žádnými lákadly, žádnými výhružkami nedáme se od svého oučele odvrátiti, kterýžto držíme za počestný, za spravedlivý. Světská moc může nás přinutiti k tomu, abychom z opatrnosti někdy mlčeli, ale žádná moc nemůže nás přinutiti, k tomu, abychom mluvili nepravdu proti svému přesvědčení. Kdyby se něco podobného od nás vynucovati chtělo, pak bude čas raději dokonce mlčeti. Pak přestanou Národní noviny vycházeti, ne ze zákazu, ale z vlastní vůle redakce, na znamení, že přestal i poslední stín svobody tisku. Doufejme ale, že takové časy přeci nepřijdou.“ Nyní ale jsme přesvědčeni, že tendence našich novin jest dobrá a pravému blahu národů rakouských i císaře samého prospěšnější než hlasové mnohých jiných časopisů, které s nalíčenou pokorou a otrockou oddaností vyhledávají přece jen více prospěch svých pánů, kteří je platí, než celého národu a mocnáře samého, ačkoli mu vždy pochlebují.

⁴⁰ Havlíček Borovský, Karel. Duch Národních novin. Praha : Odeon, 1971, s. 71-72.

⁴¹ Borovička, M. Kauza Karel Havlíček Borovský Praha : Baronet, 1998, ISBN 80-7214-070-1, s. 96.

Při své tendenci zůstaneme i nyní tak, jako jsme při ní zůstali za časů prvního obležení Prahy za knížete Windischgratze.

Co se formy týče, nebude nám za těžko mnohý ostrý, zvláště ousměšný a satirický nápad vyškrtnouti, když by se jím nervy některých vysokých ouřadů urážeti měly, kteří nemají sice moc zabíjeti duši. Ale mohou zavíratí tělo a zakazovati noviny, což jest i pro duši i pro tělo důstatečný trest. Každý nahlíží, že se pravda nechá ostře i mírně říci, i když tedy musíme jen samých mírných homeopatických prostředků užívati, může si každý, kdo ví, že jsme na ostřejší byli zvyklí, pomysliť, jak nám to nyní nepohodlné býti musí, a žádáme, aby si ke každé takové míře pravdě dle chuti své něco peprnějšího přimysliť, tak jako my se leccos přimysliť můžeme, co napsati nesmíme.⁴²

Není to snadný oukol hájiti práva národů slovanských proti nám jest ouhlavní nepřítel starý, mnohými věky zkamenělý zvyk. Podle kterého nás vždy považovali jen jako přídavek k něčemu jinému.⁴³

„Z tohoto starého zvyku vzrůstá proti nám množství předsudků, a bláhový jest, kdo myslí, že rovnoprávností všechny najednou porazíme. Od vyřknutí tohoto slova a napsání jeho na papír až ke skutečnému poctivému provedení v životě jest dlouhá, příliš dlouhá cesta a na ní ty tisícové obtíže. Špatný ale voják, který se dá každým vystřelením postrašiti a netlačí se pořád kupředu. Tak i my nyní žijící, jakožto bojovníci pro skutečnou rovnoprávnost národů slovanských, zakoušíme a zakusíme nepochybně ještě mnoho trpkostí, ale ta vzpomínka, že někdy šťastněji potomkové naši, užívající již v plné míře té důstojnosti, těch práv, o kterém se nyní přičiňujeme, s vděčností si vzpomínati budou na nás, kteří jsme pro ně pracovali, takto vzpomínka jest již nyní dostatečnou náhradou za všechny trampoty a hořkosti naše.⁴⁴

Dne 28. srpna 1849 Havlíčka předvolali na Hradčany, kde ho odsoudili ke čtrnácti dnům vězení. V Praze panoval stav obležení, a tak se nemohl odvolat a musel nastoupit přímo do cely. Byl to však hezký kriminál. Noviny vycházely dál, jemu dovolili pracovat a přijímat návštěvy.⁴⁵

⁴² Havlíček Borovský, Karel. Duch Národních novin. Praha : Odeon, 1971, s. 135.

⁴³ Havlíček Borovský, Karel. Duch Národních novin. Praha : Odeon, 1971, s. 135.

⁴⁴ Havlíček Borovský, Karel. Duch Národních novin. Praha : Odeon, 1971, s. 136.

⁴⁵ Borovička, M. Kauza Karel Havlíček Borovský. Praha : Baronet, 1998, ISBN 80-7214-070-1, s. 103.

2.4 Slovan

Kutná Hora, 8. května 1850 bylo první číslo Slovana na světě, ale dvě hodiny poté, co Havlíček odevzdal ke kontrole povinný výtisk, objevil se v expedici úředník okresního hejtmanství, aby celý náklad zkonfiskoval. Teprve pak si úředník uvědomil, že k zabavení časopisu je nutná přítomnost městského policejního komisaře a dvou svědků. Komisaře sehnali, ale svědky se Kutnohorským obyvatelům dělat nechtělo. Havlíček, který už tušil, co se děje, klidně seděl doma.⁴⁶

Věděl, že mu příkaz ke konfiskaci musí být předložen osobně. Poslal korektora, aby naložil 400 výtisků pro Prahu a odjel s nimi na nádraží do Kolína. Teprve k večeru předali Havlíčkovi rozhodnutí o konfiskaci. Pobyt v Kutné Hoře a vydávání časopisu Slovan Havlíčkovi přineslo později velkou popularitu. Hanobil prý zemskou ústavu a popouzel Čechy proti Němcům. Havlíček jim na to odpověděl, že se odvolá a pokud soud zamítne odvolání a předá věc porotnímu soudu, tak že se bude velmi těšit. Těšil se z toho důvodu, že by mu byla nabídnuta příležitost, aby před veřejně shromážděným lidem ještě jasněji dokázal pravdu, kterou má ve článku obsaženou.⁴⁷ Článek, který se jmenoval Naše zemská ústava pojednával o Bachově volebním řádu pro český sněm. Havlíček v něm poukazoval nejen na nespravedlnost sociálního, ale hlavně národnostního klíče.

Havlíček měl pravdu, když se domníval, že se žádný proces konat nebude. Vrchní zemský soud sice je ho odvolání odmítl, ale tři dny na to státní zástupce žalobu stáhl, takže mohl být zbytek prvního čísla odeslán čtenářům. Tématem Havlíčkových článků se stala byrokracie a aristokracie. 1. června se pokusil apelovat na českou šlechtu, aby svým mlčením neschvalovala současnou politickou situaci.⁴⁸ Zastavení Národních novin bylo pro českou společnost a především pro Havlíčka nenahraditelnou ztrátou. Přišel nejen o možnost politicky působit, ale také o hmotnou existenci. Kdyby se po zastavení Národních

⁴⁶ Borovička, M. Kauza Karel Havlíček Borovský. Praha : Baronet, 1998, ISBN 80-7214-070-1, s. 107.

⁴⁷ Borovička, M. Kauza Karel Havlíček Borovský. Praha : Baronet, 1998, ISBN 80-7214-070-1, s. 108.

⁴⁸ Morava, J. C. k. disident Karel Havlíček. Praha : Panorama, 1991, ISBN 80-7038-059-4, s. 168.

novin stal spořádaným měšťanem jako většina ostatních, zapsal by se do dějin jako nadaný novinář, jehož talent mohlo přinést ještě netušené plody.

To by bylo asi vše. Avšak místo toho se pro několik generací stal národním hrdinou, mučedníkem, který před všemocnou vídeňskou vládou nesložil zbraň, nýbrž bojoval za práva národa až do posledního dechu. Vojenský ředitel zakázal již po druhé v Praze vydávat Národní noviny.⁴⁹ Karel Havlíček doufal, že se mu podaří jako loni v létě přesvědčit ministra vnitra Bacha, aby jeho nařízení zrušil a dopadlo to kladně. Vypravil se do Vídně, ale tentokrát neuspěl. Bach byl neoblomný. Už v roce 1849 se ministr snažil Havlíčka přimět, aby svůj list prodal a nyní se ho zase pokoušel přemluvit, aby přešel na vládní stranu.⁵⁰

Ve Vídni, kde byl stejně jako v Praze stav obležení, pak vyjednával s místním vojenským velitelem o vydávání českých novin věnovaných slovanským záležitostem, ale narazil.

2.4.1 Redakce Slovanu

Dne 8. května 1850 bylo první číslo Slovanu na světě. Nebyl to deník, jak měl Havlíček původně v úmyslu, ale Slovan připomínal spíše politickou revue, která byla vydávaná dvakrát týdně. V redakci byli jen dva lidé. Havlíček a Josef Kodým, který byl o sedm let mladší a jako jediný přešel do Slovanu z redakce Národních novin, aby plnil funkci redakčního tajemníka, administrátora, korektora. V té době náklad Slovanu činil 2 000 výtisků a předtím, než ho začali rozšiřovat i v Praze, Haliči a Uhrách, to bylo dokonce 3 000 výtisků. Z Kutné Hory do Kolína je Havlíček musel vždy dopravit a z Kolína se rozesílaly dráhou. Někdy se k odběratelům Slovan dostával opravdu dobrodružnou a zajímavou cestou. Bylo nutné, aby Havlíček zařizoval odvoz vytištěných čísel ještě dříve, než by je policie stačila zabavit. Vždy v noci čekali na silnici mezi Kutnou Horou a Krucemburkem poslové, kteří si noviny převzali a distribuovali je dál.

⁴⁹ Borovička, M. Kauza Karel Havlíček Borovský. Praha : Baronet, 1998, ISBN 80-7214-070-1, s. 108.

⁵⁰ Borovička, M. Kauza Karel Havlíček Borovský. Praha : Baronet, 1998, ISBN 80-7214-070-1, s. 109.

V každém čísle Slovana byl jeden či dva zásadní články, které napsal přímo Havlíček, někdy tam byl překlad materiálu z cizích novin. Pak ještě Havlíček zřídil rubriku Pozorovatel politický, v které vysvětloval a komentoval aktuální dění, které mělo spojitost s politikou.

Rubriku doplňovala další rubrika, a to Rakouské politické zprávy. Ve Slovanu byla ještě rubrika Zprávy z Čech a Zprávy domácí, kde Havlíček publikoval články od dopisovatelů. Havlíček zahájil poslední a nejdramatičtější fázi své novinářské činnosti slovy věnovanými svobodě tisku:⁵¹

„Znamenity muž národu anglického Sheridan pravil: Raději žádný sněm, než žádnou svobodu tisku, raději oželím odpovědnost ministrů, povolání daní, nežli svobodu tisku, neboť touto všechna dotčená právo opět získají!“⁵² Tím ujistil své čtenáře, že si nehodlá, co se psaní týče, počínat v rozporu se zákonem, či nějak bouřlivě, ale na druhé straně dal najevo, že není pouze „jehlou v kupce sena“. Kdyby v té době vláda zastavila vydávání nového, přijal by to s vědomím, že přispěl k tomu, aby celý národ věděl, co od vlády může v budoucnu čekat a do jaké míry vláda nemluví pravdu a do jaké míry může národ věřit jejím slibům. Právě tohle byl program Slovana, který Havlíček jasně formuloval. Existoval však ještě další program, který se vytvořil, jak se říká za pochodu. Havlíček už nebyl mluvčím liberální strany, která v té době de facto přestala existovat a hovořil především sám za sebe. Opět se v něm probouzí touha o vychovávání národa nejen pomocí tisku, ale také osobními příklady. V Havlíčkově novinářské tvorbě, kdy pobýval v Kutné Hoře, zaznamenáváme tři ideové linie. Havlíček především odhaluje povahu vídeňského absolutismu, pak svádí boj s duchovní, katolickou hierarchií a za třetí se naváží do těch, kteří se ze strachu před problémy přidali na stranu vlády. Ve Slovanu začal rozvíjet jeho publicistické nadání, které by mu v dnešní době mohla závidět většina novinářů. Ale od té doby, co Havlíček přišel do Kutné Hory, byl každý jeho krok a jeho jednání střeženo. Všechny, kteří se s ním stýkali, čekali nepříjemnosti.

⁵¹ Borovička, M. Kauza Karel Havlíček Borovský. Praha : Baronet, 1998, ISBN 80-7214-070-1, s. 110.

⁵² Borovička, M. Kauza Karel Havlíček Borovský. Praha : Baronet, 1998. ISBN 80-7214-070-1, s. 111.

A oni to také sami věděli.⁵³ Jeden z nejbrilantnějších Havlíčkových článků, byl namířený proti Vídeňskému deníku, který vyšel 5. října 1850 a jmenoval se Faryzeové rovnoprávnosti národní. S vtipem odmítá Havlíček podivný názor Vídeňského deníku a vysvětluje, jak je to s rovnoprávností češtiny v českých zemích: „Pojď tedy, bratře, na železnici, pojedeme do Mohelnice.

Okénko je otevřeno, žádejme po česku (nesmíme nikdy jinak než česky dle rady Víd.den.) o lístky a ptejme se, co se platí. Wohin? Křikne na ně skrze okénko pán se žlutými jak pomeranč výložky. Do Mohelnice! Odpovíš skromně. Nach Biechowitz? Táže se zamračeně žlutý výložek. Nastane tedy hádka, z přítomných není nikdo, jak se jmenuje Mohelnice německy, já sice vím, že Muglitz, ale učinil jsem dle rady Víd.den.slib, že nepopustím od výhradního užívání češtiny před úřadu, a proto ti to nepovím.

Zatím minulo několik minut, vlak zapíská, zatroubí a odjede, ty sedíš se svou rovnoprávněnou češtinou nasuchu a opakuješ si potichu vznešenou pravdu Víd.den, že provedení rovnoprávnosti nezáleží na vládě, nýbrž jen na nás samotných. Nepopuť ale , příteli, jak na muže sluší, nýbrž sama si boty a běž pěšky za lokomotivem, abys den promeškal a přičin se budoucně, aby všichni úředníci byli česky vzdělaní, to záleží také jedině na tobě samém – praví Víd.deník...Zůstaňme tedy na nejbližším stanovisku, počkejme na budoucí vlak a zkusme svého štěstí. Hrr na ně z konopí! – naši vyhráli, Vídeňský deník má přec jen pravdu, provedení rovnoprávnosti nezáleží na vládě, nýbrž jedině na nás samých. Tu máme nejlepší důkazy, na tomto stanovisku jest úředník Čech, hodný pán, byl taky u Svornosti, on ví, kde leží Mohelnice, i o Břeclavi ví, také o Ústí všechno ví, nosí pod uniformou vestu šňurovanou, a když není ve službě, slovanský černý kabát se šňurami, on jest zakladatel Matice a bývalý starosta jedné již také skácené slovanské lípy na venkově. Dal nám hned lístek, též nám vydal bez hrubostí několik krejcarů drobných nazpátek, a jeli jsme vesele, rozjímajícíce po cestě o veliké netečnosti a pošetilosti českého národu, že totiž neumí dle rady Víd. den. S pomocí boží prováděti své právo bez křiků a nářků, jak

⁵³ Borovička, M. Tamtéž.

na muže sluší: Zde na této štací jest úředník česky vzdělaný, proč tedy o tom nevědí všichni Čechové a Moravané, aby jen vždy z této štace odjížděli...⁵⁴

2.5 Dopisy Palackému

Pokud nebyl Havlíček v redakci nebo doma, chodíval do Hauffovy vinárny nebo do hospody U havíře, kde hrával kulečnick. Také na vycházkách po okolí byl Havlíček sledován. Obyvatelé dvou vesnic, kam chodil Havlíček nejčastěji, byli voláni na úřad a vyslýcháni.⁵⁵ Havlíček ve svém jednom článku napsal o komunismu: „Komunismus znamená v pravém a úplném smyslu bludné učení, že nikdo nemá míti žádné jmění, nýbrž aby bylo všechno společné a každý dostával jenom část za slouženou a potřebnou k jeho výživě. Bez všelikých důkazů a výkladů vidí tady hned na první pohled každý, že takové učení jest nanejvýš bláznovské a že se mohlo jen vyrojiti z hlav několika pomatených lidí, kteří by vždy z člověka chtěli učiniti něco buď lepčího, nebo horšího, ale vždy něco jiného, než je člověk.“⁵⁶

27. dubna 1851 si Havlíček v dopise, který je určený Palackému stěžuje, že mu každý týden jedno číslo zkonfiskují. Někdy soud čísla zase vrátí, jindy se zase Havlíček soudí. Koncem dubna měl Havlíček před sebou pět soudů. Kutnohorský soud byl pod silným tlakem shora, soudci Havlíčka museli stíhat i když by nechtěli a bylo to proti jejich přesvědčení. Jinak jim hrozilo, že budou přeloženi někam jinam. Rada krajského soudu Kučera, Havlíčkův přítel, se mu dokonce svěřil, že do Prahy chodí udání, že mají podezření, že se nějaká ústřední osoba s Havlíčkem stýká.

V tom samém dopise Havlíček Palackému oznamuje, že vydá většinu svých úvodníků z Národních novin z let 1848 – 1850 jako knížku pod názvem

⁵⁴ Borovička, M. Kauza Karel Havlíček Borovský. Praha : Baronet, 1998, ISBN 80-7214-070-1, s. 112., 113.

⁵⁵ Morava, J. C. k. disident Karel Havlíček. Praha : Panorama, 1991, ISBN 80-7038-059-4, s. 172.

⁵⁶ Morava, J. C. k. disident Karel Havlíček. Praha : Panorama, 1991, ISBN 80-7038-059-4, s. 174.

Duch Národních novin, a zároveň poprosí, zda by tuto knihu mohl věnovat právě jemu. Palacký nebyl ustrašený jako ostatní a kniha skutečně vyšla. Se Slovanem měl potíže, ale řekl si, že dokud nebude vycházet nějaký český liberální deník v Praze, tak noviny nepřestane vydávat. Znepokojuje ho, že nemá žádné informace o tom, že by se někdo pokoušel takové noviny v Praze založit, jak se dříve domluvili. Dne 9. července v dopise příteli Františku Kavanovi, hudebníkovi, s nímž se znal ze studií na pražské filozofii, píše, že se necítí dobře a stěžuje si na žlučník. Rozčiluje ho, jak úřady obcházejí zákony, jak ho žalují za věci, které ani nenapsal, konfiskují bezdůvodně časopis, který se tak dostane do ruky jen čtenářům v nejbližším okolí.⁵⁷ Opět opakoval tvrzení, že by se Slovanem skončil už před čtvrt rokem, kdyby někdo začal v Praze vydávat nějaké samostatné noviny. On sám už redaktora dělat nemohl a hlavně nechtěl. Chtěl opustit žurnalistiku a věnovat se krásné literatuře a historii. Věděl, že tím se nejde uživit, tak by se rád začal věnovat i nějakému podnikání. Rád by si pronajal nějaký dům a hospodařil.⁵⁸

Obrací se na učitele hudby Kavana, aby mu pomohl. Kavan býval učitelem hudby ve šlechtických kruzích, takže Havlíčkova prosba nebyla adresována nevhodně, ale bohužel mu nikdo nechtěl vyjít vstříc. Havlíček chtěl přitom opravdu změnit život a začít podnikat, ale nikdo mu to bohužel nevěřil. Žurnalistika je tvrdá práce i dnes, natož pak v neklidných dobách, kdy bylo hodně lidí proti němu. Havlíčkovi se to nelíbí, ale vydává Slovan dál. Perzekuce pokračují, ale roste také solidarita s pronásledováním přímo ve městě. Kutnohorští občané nechtějí s úřady spolupracovat a radši se před soudními úředníky schovávají. Havlíček má radost, že lidé neustupují od svého přesvědčení, v čemž spatřuje naději v lepší budoucnost. Na druhé straně z dopisu Palackému z 21. července vyplývá, že pomalu ztrácí naději. Z minulého dopisu, který dostal od Palackého vycítil, že si Palacký nepřeje, aby časopis přestal vydávat.⁵⁹ Havlíček nechce přiznat, že by ztrácel energii a sílu, ale na druhé straně píše: „Ale zde se

⁵⁷ Borovička, M. Kauza Karel Havlíček Borovský. Praha : Baronet, 1998, ISBN 80-7214-070-1, s. 116.

⁵⁸ Borovička, M. Kauza Karel Havlíček Borovský. Praha : Baronet, 1998, ISBN 80-7214-070-1, s. 117.

⁵⁹ Borovička, M. Kauza Karel Havlíček Borovský. Praha : Baronet, 1998, ISBN 80-7214-070-1, s. 117.

nejedná o útěk, zde se jedná o to, není-li lépe roztlučenou již od nepřátel baštu opustiti a jiným způsobem, vydatnějším, bojovati.⁶⁰

2.6 Výstraha

V době, kdy Havlíček psal tato slova, dostal od Karla Mecséryho první výstrahu. V červenci 1851 vyšel císařský dekret, podle kterého mohl být zastaven jakýkoliv podezřelý časopis, a to ne na základě soudního rozhodnutí, ale pouze administrativně. Vláda nejprve Havlíčkovi údajně nabízela odstupné 4 000 zlatých a roční plat 720 zlatých, když bude psát tak nějak v linii, co je ještě schopná vláda tolerovat. Ovšem Havlíček, jako čestný člověk tohle nikdy nemohl přijmout, tak nezbývalo nic jiného, než že ho umlčeli právě administrativní cestou. V první výstraze ho Mecséry vybízí, aby o politických a církevních zprávách jednal s větší mírností. V druhé, která následovala Mecséry konstatoval, že jeho předchozí napomenutí se minulo účinkem, a tak výstrahu musí zopakovat.⁶¹

Varoval, že když jeho slova Havlíček nevezme vážně, zastaví vydávání listu. Karel Havlíček nechtěl dopřát Mecsérymu to, aby mu jeho Slovana zastavil on a nechtěl, aby se musel podrobovat nějakému místodržitelenskému nařízení, a tak svůj list raději přestal sám vydávat.⁶²

⁶⁰ Borovička, M. Tamtéž.

⁶¹ Borovička, M. Kauza Karel Havlíček Borovský. Praha : Baronet, 1998, ISBN 80-7214-070-1, s. 118.

⁶² Borovička, M. Kauza Karel Havlíček Borovský. Praha : Baronet, 1998, ISBN 80-7214-070-1, s. 118.

2.6.1 Konec novinářské kariéry

Poslední číslo Slovana vyšlo 14. srpna 1851. Tímto datem se definitivně uzavřela Havlíčkova novinářská dráha. Trvala necelých šest let, přesto se zapsal do dějin českého novinářství jako málokdo.⁶³ Byl stále přesvědčen, že to co píše je pravda. V jeho textech najdeme váhání, pochybnosti, snahu o objektivnost, pochopení názorů protivníků. K přesvědčování čtenářů používal svého výjimečného stylistického talentu, vtipu, ironie i slovní komiky. Někteří jeho odpůrci mu vyčítali způsob jeho argumentace, ale nikdo Havlíčkovi nemohl vyčítat, že psal o něčem, čemu sám nevěřil. Byl někdy až fanaticky přesvědčen o své pravdě až to hraničilo s podceňováním opačných názorů.

Havlíček zavedl do novin to, co je jim vlastní i dnes: „Úspěšný je ten list, který zastává vyhraněná stanoviska a dovede stanovenou linii dodržet.“⁶⁴ Na začátku jeho novinářské dráhy nesouhlasil s tím, aby se úřady o přáních a potřebách národa dovídali z novin. Sám vyzýval občany, aby si přímo stěžovali u příslušných úřadů. Jeho novinářské působení přispělo k tomu, že v českých zemích byly vliv a prestiž denního tisku nezvykle vysoké. Češi si za Rakouska zvykli v novinách vidět významné představitele svých zájmů a kochali se pohledem na ně. Typ Havlíčkových novin je dnes už historií, přesto i v této době ne všechny listy sledují jen komerční cíle. Karel Havlíček Borovský je inspirací i pro současné novináře, pokud své povolání nechápu jen jako řemeslo a obživu, ale chtějí pomocí novin něčeho dosáhnout, něco národu sdělit.⁶⁵

⁶³ Borovička, M. Tamtéž.

⁶⁴ Borovička, M. Kauza Karel Havlíček Borovský. Praha : Baronet, 1998, ISBN 80-7214-070-1, s. 119.

⁶⁵ Borovička, M. Kauza Karel Havlíček Borovský. Praha : Baronet, 1998, ISBN 80-7214-070-1, s. 120.

3. EXIL V BRIXENU, SATIRICKÉ TEXTY – Tyrolské elegie, Král Lávra, Křest sv. Vladimíra

3.1 Život před Brixenem

Karel Havlíček Borovský žil v Německém Brodě se svou rodinou, vedl klidný domácí život, při kterém nenavštěvoval žádná veřejná místa. Jediný s kým se stýkal, byl jeho přítel Žák, který do Německého Brodu přijel na jaře ze Srbska, kde pracoval jako důlní úředník. S Žákem a Julií jezdíval Havlíček denně na vyjížděky na saních. Dne 24. a 28. listopadu dostal dopisy od tamního okresního soudu. Ještě záhadnější byla jedna návštěva, která za Havlíčkem přišla na začátku prosince. Havlíček poprosil sestru, aby návštěvu po odchodu sledovala, a ta zjistila, že návštěva směřovala na úřad. Rodina usoudila, že se něco chystá a dohodli se, že se Havlíček o ničem nebude nikde zmiňovat. V prosinci nechal také Bach vypracovat zprávu i s císařským nařízením, který znamenal, že je opět obnovené stíhání na Havlíčka. Poukazoval na to, že se ukázalo, že normální policejní a justiční prostředky jsou nedostatečné a vláda byla nucena osoby, kterým soud vyměřil nějaký postih, odstraňovat, aby nepobuřovali ostatní. Tyto osoby byli vykázáni ze své země či bydliště, aby nepobuřovali ostatní. Ovšem jediné, co bylo rozhodujícím momentem, tak bylo právní přesvědčení vlády, zda byla osoba nebezpečná nebo ne. Toho samého dne Bach predisponoval všechny své rozkazy a obrátil se na hraběte Cajetana von Bissingen-Nippenburg, místodržitele v Tyrolích.⁶⁶

⁶⁶ Morava, J. C. k. disident Karel Havlíček. Praha : Panorama, 1991, ISBN 80-7038-059-4, s. 216-217.

3.1.1 Dopis místodržiteli

„Vysokourozený hrabě!

Bývalý redaktor Národních novin a Slovana, Karl Hawliczek, který se ujal úlohy pobuřovat nižší vrstvy slovanského obyvatelstva v Čechách proti vládě a rozšiřoval rozkol a nenávisť mezi různými kmeny mocnářství, nehledě na jeho redigované listy za stavu obležení v Praze, které byly zakázány v Haliči a Uhrách, až konečně potlačeny, projevil znovu nanejvýš povážlivě ve svých posledních tiskovinách, jmenovitě v Epištolách Kutnohorských, v kompilaci těch nejnebezpečnějších článků Slovana a Národních novin, svou obecně škodlivou činnost proti veřejnému pořádku.

Právě skončený proces porotního soudu v Kutné Hoře, při kterém byl osvobozen, a to způsobem, který uráží na nejvyšší míru právní cit, a události, ke kterým při této příležitosti došlo a o nichž bylo Jeho Veličenstvo uvědoměno, ukazují současně, že jeho vliv, jmenovitě na nejnižší vrstvy a lid, je bez ohledu a zánik jeho novin stále velmi silný a široce rozšířen. Za těch to okolností považují za nejnaléhavější povinnost vlády, aby postavila účinnou hráz proti tomuto škodlivému vlivu a aby byl tento jmenovaný agitátor oddálen z jeviště své dosavadní činnosti a aby mu bylo vykázáno jiné místo pobytu. Z ohledu na veřejnou bezpečnost a na základě rozhodnutí jeho Veličenstva a mého zplnomocnění jsem měl důvod postihnout Hawliczka konfinováním mimo korunní zemi Čechy a za nucené místo pobytu mu vykázat město Brixen. Zároveň vybízím pana místodržitele v Čechách provést ta nejvhodnější opatření, aby byl Hawliczek v doprovodu jednoho policejního úředníka okamžitě dopraven po přesně stanovené cestě do Brixenu a aby byl tento úředník pověřen zachováním předepsaného směru a předáním Hawliczka krajskému úřadu v Brixenu. Pokud se jeho osoby týká, je instrukcemi panu von Mescéry, dále místodržiteli v Horních Rakousích a zástupci místodržitele v Solonohradech postaráno o to, aby byl odpovídajícím způsobem sjednán pořádek, zdráhal-li by se Hawliczek uposlechnout, zavedl-li by příčinu k demonstracím anebo chtěl-li by se odchýlit od stanovené cesty. Hawliczka je nutno dát pod zvláštní dohled krajského prezidenta a okresního hejtmana v Brixenu a dát jim co nejdůrazněji za povinnost

provádět ten nejpečlivější dozor nad tímto individuem. Jmenovanému je sice povoleno užívat soukromého bytu, musí však být držen pod přísným policejním dozorem, tak aby bylo sledováno jmenovitě jeho chování a korespondence, a musí mu být pod pohrůžkou vazby zakázáno, aby se z jakéhokoliv důvodu vzdálil z Brixenu.

Prosím Vaše Vysokorodí, aby za tímto účelem zařídilo nutná opatření.

Prosím, abyste mi kdykoliv a neprodleně telegraficky sděloval důležitější události, ke kterým by Hawliczkovo jednání zavdalo podnět, jinak ale abyste mi nechal vypracovávat měsíční zprávu o jeho postoji. K úhradě cestovních výloh a výživného po tuto dobu jsem zmocnil barona Mecséryho, aby uvolnil zálohu. Ostatně aby bylo možno stanovit další sustentaci tohoto muže. Žádám Vaše Vysokorodí, aby mi co nejdříve podalo návrh s přihlédnutím ke skutečné potřebě, předběžně však zálohově uhradilo nutné podpůrné prostředky z fondu pro mimořádné výlohy, který je mu k dispozici.

Prosím, abyste mi telegraficky oznámil den Hawliczkova příjezdu. Přijměte, Vaše Vysokorodí, ujištění mé plné úcty, ve které mám tu čest zůstat.

Vaše Vysokorodí poslušný služebník Bach“⁶⁷

3.2 Osudná noc

16. prosince 1861 se Havlíček v noci probudil a nad ním stál pražský vrchní policejní komisař Franz Dederer, německobrodský okresní hejtman baron Ferdinand Voith a četník s ručnicí. Havlíček byl nevyspalý, tu noc psal dlouho do ranních hodin a teprve před chvílí usnul. Oznámili mu, aby se rychle oblékl, protože ho odvezou na místo nuceného pobytu, ale neřeknou mu kam, to se prý dozví hned za hranicemi. Havlíček tedy vstal, oblékl si župan a řekl, že chce, aby mu přečetli rozkaz, jinak nepůjde. Po přečtení rozkazu měl dvě hodiny na to, aby si sbalil všechny věci, které potřebuje. Komisař ho také upozornil, že si nesmí vzít žádnou zbraň a tato poznámka Havlíčka velmi rozčílila. Nezvaným hostům přišel

⁶⁷ Morava, J. C. k. disident Karel Havlíček. Praha : Panorama, 1991, ISBN 80-7038-059-4, s. 218- 219

v noci otevřít bratr František Havlíček, který v tu dobu spal v přízemí. Když mu po chvíli došlo, že jeho bratra odvezou do vyhnanství, a ještě k tomu násilím, vzal pistoli a chtěl střílet, aby vzbudil všechny spoluobčany a ti přišli na pomoc. Havlíček mu v tom ale zabránil. Je však otázka, zda by to vůbec pomohlo, protože Havlíčkův dům byl přímo na náměstí, a to že k němu někdo v noci přišel a rozhodně „nebyl potichu“, to zřejmě stejně nikoho nevzbudilo a rozhodně mu nikdo nepřišel pomoci. Jediné, co Havlíček chtěl, bylo rozloučit se s přítelem Žákem, který bydlel hned vedle.⁶⁸ Po chvíli klepání a stálého neotvírání, vzal žebřík a začal mu ťukat přímo na okno. Žák spal asi velmi tvrdě a ani to ho nevzbudilo.

Pak se za asistence četníků došli k četnické stanici, kde už byl připravený zvláštní dostavník. Havlíček do něj nastoupil. Četník poslal do Kolína zvláštního kurýra, který doručil zprávu, že se razie povedla. Poté už Havlíček odjel po silnici směrem na Vídeň.⁶⁹ Havlíček během cesty přemýšlel, zda to bylo nutné a Palackému napsal. „Nedal jsem sám ze své strany ani nejmenší záminky nebo příčiny k takovému nakládání se mnou. Od té doby, co jsem Slovana vydávati přestal, choval jsem se zcela politicky tiše a v Německém Brodě měl jsem v úmyslu tuto zimu ve vší tichosti seděti mezi knihami a těšil jsem se skutečně po tak nepokojných rocích na nějakou dobu tichého studování.“ O těchto Havlíčkových přáních a záměrech vláda a úřady nic nevěděly, a proto ho stále považovali za nebezpečného, který by mohl rozpoutat politický boj.⁷⁰

⁶⁸ Borovička, M. Kauza Karel Havlíček Borovský. Praha : Baronet, 1998, ISBN 80-7214-070-1, s. 140.

⁶⁹ Borovička, M. Kauza Karel Havlíček Borovský. Praha : Baronet, 1998, ISBN 80-7214-070-1, s. 140.

⁷⁰ Borovička, M. Kauza Karel Havlíček. Borovský. Praha : Baronet, 1998, ISBN 80-7214-070-1, s. 141.

3.2.1 Pokračování v jízdě

V osm hodin ráno jel Havlíček přes Stráž na Nežárkou, Třeboň, Lišov do Budějovic, kde se zdrželi v hostinci U zvonu na oběd. Tam prý najali Havlíčkovi přátelé pár jezdeckých koní pro případ, že by chtěl uprchnout. Havlíček však doufal ve spravedlnost a věřil, že se věc brzy vysvětlí. Pozdě odpoledne přešli hranice Čech a ve Freistadtu povečeřeli v hostinci Zum Goldenen Hirschen. Poté pokračovali v jízdě přes noc a 18. prosince ve tři hodiny ráno dorazili do Weitersdorfu, kde byla poslední poštovní stanice před Lincem. Cesta dále pokračovala přes Neubau, Wels, Vöklbruck, Frankenmarkt a Neumarkt do Salcburku.⁷¹ Solnohradský vrchní policejní komisař si všiml, že se Havlíček chová klidně až rezignovaně, ale že se podle poznámek pražského vrchního policejního komisaře svých názorů nevzdal, což hlásil též Bachovi. Z Havlíčkova chování byl cítit vzdor a nezlomené sebevědomí.⁷² V šest večer dorazil zvláštní spěšný dostavník č. 536 do tyrolské metropole, kde přenocovali.

Innsbrucký policejní ředitel Waneczek pro Havlíčka objednal pokoj v hostinci U Slunce. V šest večer bylo před Vánoci už dávno tma a ve čtvrtek na devět ráno už zase pokračovali v cestě. Dostavník musel zdolat Brennerský průsmyk, který nebyl vůbec lehký, navíc když cesta byla zasněžená. Dnes vede přes průsmyk pořádná silnice, dálnice s mostem a železniční trať, ale stále je cesta zážitkem a je nebezpečná. Brixen už byl doslova na dosah. Projeli nedávno dostavěnou pevností Franzesfeste, která přehrazovala údolí a kolem níž by neproklouzla ani myš.⁷³

⁷¹ Morava, J. C. k. disident Karel Havlíček. Praha : Panorama, 1991, ISBN 80-7038-059-4, s. 224.

⁷² Borovička, M. Kauza Karel Havlíček Borovský. Praha : Baronet, 1998, ISBN 80-7214-070-1, s. 158.

⁷³ Morava, J. C. k. disident Karel Havlíček. Praha : Panorama, 1991, ISBN 80-7038-059-4, s. 229.

3.3 Cíl

V půl jedenácté byli v cíli. Tedy v Brixenu. V Brixenu už byli nervózní. To, že tam bude přivezen Havlíček, věděli už předem díky telegrafu, ale deportace měla den zpoždění. Příjezd Havlíčka byl ihned nahlášen krajskému hraběti. První den Havlíček napsal dopis Julii a hned 23. prosince Palackému. S ironií mu sděluje: „Také jsem byl přijat nad obyčej zdvořile, bydlím v hostinci, častován od vlády a praveno mi, abych si poroučel, čeho se mi zachce, abych si v ničem nedostatek nepřipouštěl. Vláda všecko zaplatí!! Ó! Pokroky neobyčejné, které činí vláda naše v civilizaci.“⁷⁴ Korespondence se mu stala jediným prostředkem, kdy mohl být ve styku se světem, který mu byl blízký.⁷⁵ Český vyhnanec chodíval také do knihkupectví, kde si kupoval knihy a koupil si také několik zpěvných ptáků, aby měl nějakou společnost a aby mu krátili jeho dlouhou chvíli. Havlíček se jednoho dne musel přestěhovat do bytu na Griesgasse č.8. Jeho spolubydlícími se staly sestry Thalmanovy, Anna a Marie, které mu pronajaly pokoj. Vařily mu, praly, žehlily, uklízely a Havlíček si po této stránce rozhodně nemohl stěžovat.⁷⁶ Život Havlíčka se změnil až v květnu 1852.

Ministr vnitra povolil přestěhování Havlíčkovy rodiny do Brixenu.⁷⁷ Brixen má velmi příjemné podnebí s dvěma sty slunečnými dny v roce. V tomto alpském údolí, obráceném k jihu do Pádské nížiny, se projevuje už mírný vliv středomořského klimatu. Přes horskou polohu jsou zde letní teploty zhruba stejné jako v Praze, v zimě jsou mrazy jen slabé. V jednom z Havlíčkových dopisů se dočteme, že v květnu už zde jedli třešně, zatímco okolní hory byly ještě pod sněhem.⁷⁸

⁷⁴ Borovička, M. Kauza Karel Havlíček. Borovský. Praha : Baronet, 1998, ISBN 80-7214-070-1, s. 162.

⁷⁵ Borovička, M. Kauza Karel Havlíček Borovský. Praha : Baronet, 1998, ISBN 80-7214-070-1, s. 168.

⁷⁶ Borovička, M. Kauza Karel Havlíček Borovský. Praha : Baronet, 1998, ISBN 80-7214-070-1, s. 169.

⁷⁷ Morava, J. C. k. disident Karel Havlíček. Praha : Panorama, 1991, ISBN 80-7038-059-4, s. 241.

⁷⁸ Borovička, M. Kauza Karel Havlíček Borovský. Praha : Baronet, 1998, ISBN 80-7214-070-1, s. 172.

3.3.1 Život v Brixenu

Havlíček byl v Brixenu přinucen žít, byl odtržen od soukromých a veřejných vazeb. Příjezd manželky a dcery mu udělal radost a psychicky ho povzbudil a tím se mu zlepšila i nálada. Pohodu narušily dvě nakázané domovní prohlídky, které provedla brixenská policie. Někdo v Praze oznámil, že Havlíčkovi jeho švagr přivezl kromě manželky a dcery, také nějaké materiály s nebezpečným obsahem. Policisté našli jen pár zakázaných knih, které Havlíček koupil v místní knihovně a několik českých a ruských knížek, kterým navíc nikdo nerozuměl. Dá se říct, že nic důležitého nenašli. Druhá prohlídka se pak konala 20. října 1852. Policie opět nic nenašla, ale Havlíček musel mít opravdu důkladně schované Tyrolské elegie, které v té době už existovaly. Palacký Havlíčkovi doporučoval, aby volný čas využil pro literární -tvorbu.⁷⁹ A Havlíček tedy opravdu nezhálel. Začal psát humoristické a satirické verše. Havlíček věřil, že jedině klidná mysl může přinést kvalitní literární plody. Přesto však jeho nejlepší básně vznikaly v podmínkách, kdy žil v trvalém stresu. Jeho osud byl zcela v rukou vlády a úřadů a on neměl sebemenší tušení, co s ním v budoucnu udělají.

80

3.4 Cesta domů

Roku 1855 na jaře to bylo tři a půl roku, co byl Havlíček odvezen do Brixenu. 4. května 1855 se konečně oficiálně rozhodlo o zrušení jeho pobytu. Hned druhý den odjel domů, do Německého Brodu. Odjel sám, jeho žena s dcerou odjely již dříve, protože Julie byla nemocná. Trasa, po které jel Havlíček domů, mu byla nařízená. Na trase se setkal s bratrem, který na něho čekal s povozem. To,

⁷⁹ Borovička, M. Kauza Karel Havlíček Borovský. Praha : Baronet, 1998, ISBN 80-7214-070-1, s. 177.

⁸⁰ Borovička, M. Kauza Karel Havlíček Borovský. Praha : Baronet, 1998, ISBN 80-7214-070-1, s. 178.

že se Havlíček vrací domů, ho naplnilo pocitem radosti, protože to bylo jediné, na co v Brixenu celou dobu myslel.⁸¹ Cestou domů byl nervózní, a stále častěji propadal obavám, protože neměl žádné nové zprávy o jeho ženě Julii. Věděl, že je těžce nemocná, protože měla plicní tuberkulózu, ale nevěděl, v jakém stavu manželka bude, až se s ní potká. Nemohl tušit, že je jeho manželka již tři týdny po smrti. Havlíček se zprávu dozvěděl až při setkání s bratrem a velmi ho zdrtila. Odešel mu nejbližší a nejmilovanější člověk, který mu byl oporou. Jeho první myšlenkou po smutném návratu bylo to, že se chtěl setkat se svou dcerou Zdeňkou, která byla u strýce v Praze.

3.4.1 Praha

V Praze se potkal s Boženou Němcovou.⁸² Živoření v Havlíčkově Brodě bylo pro Havlíčka už nesnesitelné a podal písemnou žádost o dovolení se přestěhovat do Prahy. To však bylo zamítnuto. Havlíček se však nevzdával, ale druhou žádost mu zamítli stejně jako tu první a pro Havlíčka bylo toto rozhodnutí rozsudkem smrtelným.⁸³ Osamělé dny trávil pouze s cigaretou v ruce a na jaře se začaly ozývat první příznaky smrtelné choroby. Kašlal a hubnul. V hrozném stavu nemohl ani psát a téměř s nikým se nestýkal. Docházely mu také finance, musel sáhnout na dědictví. Havlíček mohl do Prahy pouze na osm dní a tam se mu stav zhoršil. Doktoři z Prahy mu napsali posudek, že jeho stav je opravdu velmi vážný a poslali ho na léčebný pobyt do Chuchle.

Jeho stav se stále zhoršoval, a tak ho doktoři poslali do lázní Štenberk. Tam se jeho stav o něco zlepšil a přestal také kouřit. Jeden den Havlíček začal blouznit a měl horečku a to byl důvod k okamžitému převezení do Prahy k Jarošům.⁸⁴

U Jarošů ho položili na stejnou postel, jako předtím jeho Julii, ale to už byl v bezvědomí. Byla u něj jeho dcera, Božena Němcová, Palacký i Rieger. Dne 29. července v pět hodin odpoledne Havlíček zemřel.⁸⁵

⁸¹ Kočí, J. Návrat Karla Havlíčka z Brixenu. Praha: Melantrich, 1986, s. 8.

⁸² Kočí, J. Návrat Karla Havlíčka z Brixenu. Praha: Melantrich, 1986, s.14.

⁸³ Kočí, J. Návrat Karla Havlíčka z Brixenu. Praha: Melantrich, 1986, s. 18.

⁸⁴ Kočí, J. Návrat Karla Havlíčka z Brixenu. Praha: Melantrich, 1986, s. 20.

3.5 Satirické texty

Svým dílem představoval Karel Havlíček Borovský jednu z nejdůležitějších osobností českého literárního kontextu první poloviny 19. století. Havlíček byl především novinář, a proto jeho umělecká tvorba byla novinářinou často zastíněna. Z literárních žánrů mu byla nejbližší satira a epigramy. V Brixenu vznikly jeho tři velké satirické básně - Tyrolské elegie, Král Lávra a nedokončený Křest svatého Vladimíra.⁸⁶

3.5.1 Tyrolské elegie

Jedná se o satirickou báseň o devíti zpěvech. Tyrolské elegie se již názvem hlásí k tzv. žalozpěvu, který od antických dob tlumočil stesk (po vlasti, po svobodě, po milované osobě).⁸⁷ Je založena na skutečné události – Havlíčkovy deportace do exilu. Tyrolské elegie připomenou elegii už v titulu a v podtextu se navíc hlásí přímo k Ovidiovým žalozpěvům, psaným slavným římským básníkem jakoby ve stejné životní situaci – ve vyhnanství stráveném na periférii Římské říše. I tady je vysoký žánr vyvolán vlastně jako negativní pozadí, aby byl snižován. Verš Tyrolských elegií jako u všech skladeb je okázale plebejský, připomínající svým rozměrem lidovou píseň, je přímým porušením čtenářského očekávání. Přehodnocovány a parodovány jsou v Tyrolských elegiích i dobové podoby vyslovení subjektivity. Hrdina a mluvčí Havlíčkovy básně se vymyká z obvyklého typu preromantické a romantické poezie, jakkoli si nasazuje příslušnou literární masku.⁸⁸

⁸⁵ Kočí, J. Návrat Karla Havlíčka z Brixenu. Praha: Melantrich, 1986, s. 24.

⁸⁶ Vycházím z vydání Krále Lávry v knize Š. Krejčové, Jiskry z křemene, Praha 1972, s. 139-153.

⁸⁷ Lehár, J. a kolektiv. Česká literatura od počátku k dnešku. Praha : NLN s.r.o., 1998, ISBN 80-7106-308-8, s. 233.

⁸⁸ Zeman, M. a kolektiv. Rozumět literatuře. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986, s. 79.

První zpěv obsahuje fiktivní dialog autorského subjektu s měsíčkem na nebi o tom, co se Havlíčkovi skutečně přihodilo. V podobném tónu autor pokračuje i ve druhém zpěvu a popisuje, jak pro něj ve tři hodiny ráno přišla říšská komise, vzbudila ho a zatkla. Přinesla mu od rakouské vlády dopis, který schvaloval jeho zatčení a internaci. Havlíček zatčení pojal jako ironický vtíp, jak o tom svědčí zejména třetí zpěv (Bachovo psaní o tom, že novináři „nesvědčí nezdravé prostředí“). Čtvrtý zpěv nás seznamuje s radami, které autor dostává od drába Dedery. V pátém zpěvu se hlavní postava loučí s rodinou, celá dojemná chvíle probíhá pod policejním dohledem. V šestém zpěvu je popisována samotná cesta do Brixenu. Jedou kolem borovského kostela a autor zavzpomíná na své dětství a mládí. Cestou přemýšlí o tom, jak nebude překážen. Nebude mu už vadit doma „špatné ovzduší“. Chce se vrátit. Ve vyhnanství trpí právě tím, že je daleko od domova. Zpěv sedmý je také o cestě do Brixenu: stráž mu koupila víno, aby se mohl napít. V osmém zpěvu cestou vypukne bouřka. Koně se ve vysokých Alpách splaší. Autor popohání strážné, aby se postarali, ale ti vyskočí ven. Karel Havlíček (to se stalo skutečně!) koně proto kočíruje sám a v klidu je svede do údolí. Zastaví až u nejbližší hospody, kde počká na strážníky, kteří se spadli do příkopu. V posledním, devátém zpěvu autor už jen konstatuje, že je v Brixenu vězněn a hlídán.

Tato skladba není jen obrazem lidské tragédie, osobní ale i národní, protože pod rakouským dohledem byl celý český národ. Autor se výsměšným, ironickým tónem trefně vzpouzí a vysmívá státu, policii i pokrytectví. Nepřímo (i přímými aluzemi) tak poukazuje na chyby tehdejšího společenského systému a kritizuje je.⁸⁹

⁸⁹ Vycházím z vydání Krále Lávry v knize Š. Krejčové, *Jiskry z křemene*, Praha 1972, s. 139-153.

3.5.2 Král Lávra

Děj se odehrává v Irsku, kde vládne král Lávra. Je navozena situace, jako by to nebyl žádný tyran. Byl „hodný“, nenechal, aby se chudí lidé dřeli. Měl pouze jednu „malou slabost“: přikazoval, aby každého holiče, který ho musel ostříhat, „za odměnu“ popravili, ale tak se dalo „pouze“ jednou do roka. Lidé se divili, na „dobrém“ králi je velmi mrzelo, jak se svými holiči zachází, ale po těch všech letech si už na to zvykli. Pouze holiči si na to nemohli zvyknout, na šibenici se nechtělo nikomu. Vždy, když se blížilo léto, losovali, kdo letos králi vlasy ostříhá. Los padl na Kukulína, syna jedné vdovy. V den, kdy měl Kukulín krále ostříhat, běžela jeho ubohá matka ke králi a prosila ho, že je to její jediný syn, ať se slituje. Král její smutnou řeč vyslyšel. Zavolal si Kukulína k sobě, nechal se ostříhat a přitom se vyjevilo, že pod korunou a dlouhými vlasy skrývá nezvykle dlouhé „oslí uši“. Proto král chtěl, aby Kukulín přísahal, že o tom, co uviděl, bude mlčet. Kukulín přísahal, a král ho jmenoval dvorním holičem. A tak každý týden holil a stříhal krále a lidé měli radost, že král konečně zmoudřel. Kukulína začalo trápit, že zná takové tajemství a nemůže se s ním nikomu svěřit. Nespal, skoro nejedl, a ve dne v noci o tom přemýšlel. Jeho matka poznala, že se tak trápí, a poradila mu, aby šel do lesa vyšeptat své tajemství do staré, duté vrby, a tím se mu uleví. Kukulín to hned v noci skutečně učinil. Za čas král Lávra pořádal bál, na který se sjely všechny dámy a vznešení pánové z celé země. Účastnili se i muzikanti, aby měl kdo na bále hrát. Po cestě však jeden z nich ztratil z basy količek. Stál u staré vrby, kam Kukulín vypověděl své tajemství, a rozhodl se, že si količek vyřeže z její větve. Když začal na basu hrát, tak se z ní spustilo, že je král Lávra „ušatec“. A pak se okamžitě královo tajemství dozvěděl celý sál.

V textu Krále Lávry je – na rozdíl od předchozí Havlíčkovy básnické sklady (Tyrolské elegie) - využito nejen ironie, a to výrazněji, ale i travestie celého žánru – pohádek o dobrých vladařích. Jinak řečeno, jde de facto o využití tradiční pohádky jako politického jinotaje⁹⁰. Král Lávra je velkolepou satirou na všechny korunované hlavy, potažmo tyrany, kteří rozhodují o bytí a nebytí lidí,

⁹⁰ Srov. Janáčková, J., Česká literatura od počátku k dnešku, Praha: Lidové noviny, s. 234.

kteří jim musejí podléhat. Karel Havlíček v této nemilosrdné kritice popisuje omezenost a tupou aroganci vládců, přesvědčených o své výjimečnosti a oprávněnosti rozhodovat o životě druhých. Lávra není v Havlíčkově pohledu krutý a bezohledný. Jeho nelítostné činy vyplívají z vědomí absolutní moci nad všemi a vším. Dokonce i nad lidskými životy. Kukulín je typ naivního, tvárného a bojácného člověka, který si sám zkusí, jaké to je, když mu někdo plně důvěřuje. Kukulínová rázná a nebojácná matka ztělesňuje zdravý úsudek a schopnost pojmenovat věci pravým jménem.⁹¹

3.5.3 Křest svatého Vladimíra

Rukopisy svých literárních prací obvykle Havlíček datoval a často i poznamenával, kde dílo vzniklo a od kdy do kdy na díle pracoval. Ale ani v jednom z rukopisných materiálů Křtu svatého Vladimíra tato zmínka není. Historie vzniku musí být odvozována z jiných pramenů. Je známé, že Havlíček na Křtu pracoval v Brixenu. Vlastní vyjádření Havlíčkovo dokonce spojuje první verzi básně se začátky jeho literárního tvoření. Když měl Havlíček v říjnu 1853 odpovídat před krajským soudem v Brixenu ohledně udání, že přátelům do Čech posílá výňatky z básně, které jsou plné ateismu a republikánství, připravil si německý koncept odpovědi, v němž uvádí: „nevzpomínám si dále na nic jiného, než jsem skutečně v letech 1842-1844, tedy zhruba před deseti lety, kdy jsem v Moskvě studoval ruské dějiny, dostal nápad učinit cara Vladimíra předmětem žertovné básně a že jsem z toho tenkrát i některé verše uskutečnil, které ovšem neobsahovaly naprosto žádnou narážku na současnost. Tato báseň byla také vůbec příliš burleskní, než abych byl někdy zamýšlel ji uveřejnit, a také jsem ji nikdy nedokončil. Věrohodnost tohoto údaje bere novější literární historie s rezervou. Mohla to být totiž pouze záměrná mystifikace k úřednímu vyšetřování.“⁹²

⁹¹ Hoffmann, B. a kolektiv. Slovník vybraných děl české literatury. Praha : Scientia, 2004, ISBN 80-7183-317-7, s. 39.

⁹² Vycházím z vydání Krále Lávry v knize Š. Krejčové, Jiskry z křemene, Praha 1972, s. 139-153.

Rozbor jednotlivých verzí Křtu ukazuje, že tato báseň nebyla psána podle předem dané představy. Z jedné základní myšlenky se Havlíčkovi rodily další nápady, ukazovaly se různé možnosti, z nichž nakonec realizoval jen některé. Neustále se vracel k již napsanému textu a různě ho upravoval. Neustále se vracel již k napsanému textu a různě ho poupravoval.⁹³ Poslední stádium textu si Havlíček opsal čitelně i s nedokončeným 10. zpěvem do malého sešitu, který měl měkké modré desky. Sešit zůstal v majetku Havlíčkovy dcery Zdeňky.⁹⁴

Havlíčková satira dostává ve spojení s Gellnerovou kresbou aktuálně útočný tón. Oba svobodomyšlní básníci hodnotili ironicky českou malost a měli stejně kritický postoj k planému vlasteneckému patosu a politické slepotě. Oba pohrdali omezeností a hloupostí. Cítili, že je sebezáchovně nutné zesměšňovat tupost schovanou za moc a s mocí spojenou. Oba mimořádně odvážní vsadili na upřímný tvůrčí čin. Myšlenka vyjádřená Havlíčkovým veršem se prořala s linkou Gellnerovy kresby. Tažení proti hlouposti a zlobě dělá z obou básníků stále živé autory.⁹⁵

Je také všeobecně známo, že se Havlíček inspiroval ruskou kronikou s názvem Pověsti dávných let. Sám k tomuto pramenu odkazuje ve čtvrtém zpěvu. Na první pohled se zdá, že je Havlíčkův text budován jako parodie tohoto původního textu. Historickou zařazenost příběhu, která je těsně vázána na ústřední hodnotu starobylosti, zde porušuje jednoznačná aktualizace, zaplavující podání četnými anachronismy. Vlastním předmětem parodie je tu vlastně hrdinský epos, žánr, ve kterém předchozí obrozenecká generace viděla kulturní hodnotu tak vrcholnou, že byla ochotna ji pro českou kulturu získat třeba i uměle objevením.⁹⁶

Parodické gesto však nepředstavuje základní a určující složku Havlíčkových satir. Jejich vnitřní dynamika se nevyčerpává poměrně jednoduchým mechanismem groteskního snižování výchozího textu cizího – elegie (nebo romantické lyriky) v Tyrolských elegiích, pohádky v Králi Lávrovi a

⁹³ Havlíček Borovský, Karel. Křest svatého Vladimíra. Praha: Odeon, 1985, s. 149.

⁹⁴ Havlíček Borovský, Karel. Křest svatého Vladimíra. Praha: Odeon, 1985, s. 152.

⁹⁵ Havlíček Borovský, Karel. Křest svatého Vladimíra. Praha: Odeon, 1985, s. 162.

⁹⁶ Zeman, M. a kolektiv. Rozumět literatuře. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986, s. 78.

hrdinského eposu v Křtu svatého Vladimíra. Parodický poukaz je součástí mnohem složitějšího vztahu předlohy a její satirické verze. V Králi Lávrovi je obsažena celá slohová atmosféra pohádky jako útvaru lidové slovesnosti a podílí se na přímém ideovém vyhocení skladby. Obdobně i parodické využití formálních znaků hrdinského eposu, v Křtu svatého Vladimíra má ještě mnohem závažnější funkci než je funkce komická.⁹⁷ Tradiční epické žánry (především kronika, v menší míře legenda) jsou totiž v díle Křest svatého Vladimíra obráceny naruby, pojetí postav je nehrdinské, proto si taky zaslouhují autorskou kritiku. Všechny tři brixenské skladby spojuje téma zápasu intelektuála s absolutistickou mocí. V textech je však patrné, že subjekt nachází oporu i mimo sebe – v lidovém světě, na který je nahlíženo bez sentimentalisticky romantického okouzlení. Tuto filozofii přejímal Karel Havlíček z postromantické poezie.⁹⁸

⁹⁷ Zeman, M. a kolektiv. Rozumět literatuře. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986, s. 78.

⁹⁸ Forst, V. a kolektiv. Lexikon české literatury 2 H-J. Praha : Academia, 1992, ISBN 80-200-0345-2, s. 115.

ZÁVĚR

O Karlu Havlíčku Borovském toho bylo napsáno opravdu hodně. Celý život bojoval proti absolutismu. Získal si velké sympatie českého lidu. Svými usilujícími argumenty i ostrou satirou se snažil bojovat proti mýtům a iluzím ostatních. Kromě toho, že působil jako básník, je známý také jako žurnalista a dokonce je považován za zakladatele české žurnalistiky a politické satiry. Jako literární autor se řadí mezi realisty, politicky pak patří do tzv. generace národních buditelů.

Po roce 1860, po pádu Bachova absolutismu, kdy Češi vstupují znovu do politického života, se stává Havlíčkův odkaz velmi aktuální. Vycházejí životopisná pojednání a hodnotí se jeho politické zásluhy. Zejména mladočeši považují Havlíčka za svého předchůdce. Tak vstupuje Havlíček do povědomí národa, jako hrdina je také celým národem uctíván.

Ani město Havlíčkův Brod na něj nezapomnělo. Dům čp. 163 je jeho rodným domem. Nyní je z něj vytvořené překrásné muzeum a je možné tam shlédnout stálou expozici, o životě a jeho díle. Zajímavý je také film Karel Havlíček Borovský režiséra Svatopluka Innemanna. V hlavní roli tohoto dnes již nepříliš známého a trochu pozapomenutého filmu vystupuje jako Karel Havlíček Borovský František Smolík. První polovina filmu má jiskru, v druhé polovině se jiskra trochu vytrácí, ale to je způsobeno pochmurnějším osudem hlavního hrdiny. Ve filmu je mnoho silných a okamžiků jako např. soudní proces v Kutné Hoře, noční zatčení a deportace do Brixenu, příjezd jeho milované rodiny do Tyrol a nakonec i smrt manželky Julie a posléze samotná smrt Havlíčkova. Ve filmu se objevila i Božena Němcová nebo Josef Kajetán Tyl.

Na závěr bych ráda připomněla citát, který Karla Havlíčka Borovského vystihuje: „Poctivému hrozí jenom hlad, zloději zas jenom šibenice. Český literát má trampot více, jemu hrozí hlad i šibenice.“

SEZNAM LITERATURY

Borovička, M. Kauza Karel Havlíček Borovský. Praha : Baronet, 1998, ISBN 80-7214-070-1.

Forst, V. a kolektiv. Lexikon české literatury 2 H-J. Praha : Academia, 1992, ISBN 80-200-0345-2.

Morava, J. C. k. disident Karel Havlíček. Praha : Panorama, 1986, ISBN 0-88781-158-2

Morava, J. C. k. disident Karel Havlíček. Praha : Panorama, 1991, ISBN 80-7038-059-4.

Havlíček Borovský, Karel. Duch Národních novin. Praha : Odeon, 1971.

Historický ústav AV ČR, Slovanské historické studie 22, Praha : Historický ústav AV ČR, 1996, ISBN 80-85268-51-5.

Hoffmann, B. a kolektiv. Slovník vybraných děl české literatury. Praha : Scientia, 2004, ISBN 80-7183-317-7.

Kočí, J. Návrat Karla Havlíčka z Brixenu. Praha: Melantrich, 1986.

Krejčová, K. Jiskry z křemene, Praha 1972.

Lehár, J. a kolektiv. Česká literatura od počátku k dnešku. Praha : NLN s.r.o., 1998, ISBN 80-7106-308-8.

Zeman, M. a kolektiv. Rozumět literatuře. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986.

INTERNETOVÉ A ELEKTRONICKÉ ZDROJE

Časopis Česká Včela, 1845. Dostupné z <http://cesky-jazyk.studentske.cz/2010/07/karel-havlicek-borovsky-obrazy-z-rus>.

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Karolína Drdošová

Obor: Mediální a komunikační studia – sociální a mediální komunikace

Forma studia: Prezenční

Název práce: Karel Havlíček Borovský - osobnost a dílo

Rok: 2012

Počet stran textu bez příloh: 44

Celkový počet stran příloh: 0

Počet titulů české literatury a pramenů: 11

Počet internetových zdrojů: 1

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Otto Novák, CSc.

Prof. PhDr. Michaela Soleiman pour Hashemi, CSc.